T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ALAEDDİN TRABLUSİ'NİN ESERİ MUÎNÜ'L- HÜKKÂM'IN SİYASET-İ ŞERİYYE AÇISINDAN TAHLİLİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HASAN DORUK

DANIŞMAN
Dr. Öğr. ÜYESİ MUSTAFA KİSBET

KASTAMONU 2019

T.C
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALAEDDİN TRABLUSİ'NİN ESERİ MUÎNÜ'L- HÜKKÂM'IN SİYASET-İ ŞERİYYE AÇISINDAN TAHLİLİ

Hasan DORUK

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KİSBET
Jüri Üyesi: Dr. Öğretim Üyesi Recep ÖZDİREK
Jüri Üyesi: Dr. Öğretim Üyesi M. Abdülmecit KARAASLAN

KASTAMONU – 2019

TEZ ONAYI

Hasan DORUK tarafından hazırlanan "**Alaeddin Trablusi'nin Eseri Muînü'l- Hükkâm'ın Siyaset-i Şeriyye Açısından Tahlili**" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve **oy birliği / oy çokluğu** ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı**'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KİSBET : .....
Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Recep ÖZDİREK: .....
Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

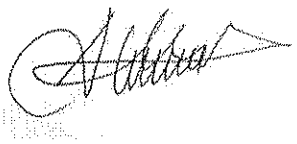
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Abdülmecit KARAASLAN: .....
Bartın Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

20 /09/2019

Enstitü Müdürü Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU .....

TAAHHÜTNAME

Tez içineki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

Hasan DORUK

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ALAEDDİN TRABLUSİ'NİN ESERİ MUÎNÜ'L- HÜKKÂM'IN SİYASET-İ ŞERİYYE AÇISINDAN TAHLİLİ

Hasan DORUK
Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KİSBET

Siyâset-i şer'iyye kamu hizmeti sahasında, dinin genel prensiplerine ters düşmeyecek düzenlemeler ve bu alanda uygulamalar yapmaktadır.

Siyâset-i şer'iyyenin adaletin gerçekleştirilmesi, haksızlığı yapanın yanına bırakılmaması, hakkın hak sahibine ulaştırılması, kimsenin haksızlığa uğratılmaması ve kamu yararının sağlanması şeklinde öneminden kısaca bahsedebiliriz.

Siyâset-i şer'iyye, şer'in doğrudan düzenlenemediği mevzuları bir forma ve belli bir kaide içerisine koyar. Şer 'î hükümleri onun nihai sınırlarını belirler ve denetler.

Memlüklerin hâkim olduğu topraklarda Trablusşam'da doğan Alâeddin Trablusî'nin siyâset-i şer'iyye alanında telif ettiği *Muînü'l-Hükkâm* adlı eseri bu alanda büyük bir ihtiyacı gidermiştir. Nitekim eser; zina, cinayet, hırsızlık, irtidât gibi hakkında hüküm belirlenmeyen suçların cezalarını siyâset-i şer'iyye açısından ele almıştır. Bununla beraber Trablusî, bu çalışmada kendisinden önce siyaset-i şer'iyye alanında ele alınmayan meseleleri inceleme konusu yapmış ve bu hususlarda içtihadlar ortaya koymuştur. Eserde aynı zamanda siyaset-fıkıh ilişkisinin değişik alanlardaki yansımalarını ele alınırken, siyâset-i şer'iyyeye karşı çıkan muhaliflere yönelik reddiyeler yapılmış ve Kur'an ve Sünnet'ten hareket bu anlayışın gerekliliğine yönelik istidlallerde bulunulmuştur. Bu nedenle Trablusî'nin *Muînu'l-Hükkâm* adlı eserinin siyâset-i şer'iyye açısından ele alınmasını gerekli görerek bu çalışmayı hazırladık.

Anahtar Kelimeler: Siyaset-i şer'iyye, Alâeddin Trablusi, Muînu'l-hükkâm

2019, 148 sayfa

ABSTRACT

MSc Thesis

ANALYSE OF MUÎNÜ'L- HÜKKÂM' WORK OF ALÂEDDİN TRABLUSÎ IN TERM OF SİYASET-İ ŞER'İYYE

Hasan DORUK
Kastamonu University
Social Sciences Institute
Department of Basic Islamic Sciences
Supervisor: Assist Prof Mustafa Kisbet

Siyaset-i şer'iyye as a term means doing things which keeps people away from evil and exorbitance, taking measûres to commitment to religion and goodness and committing beneficial acts. According to some, siyaseti seriyye has two meanings; one of them is broad and the other one is narrow. In the narrow sense, siyaseti seriyye means solving people's earthly and otherworldly problems within the şeri rules. In broad meaning, siyaseti seriyye is preventing a failure that statesman foresees before it happens or provisions that statesman brings to solve a problem. In other words siyaseti seriyye means making law to regulate people's proprietary rights.

Enough knowledge about the life of the editor cannot be founded in translation books. Even though he is a precious editor, knowledge we have gathered is simple just like in biography books that Hanefi canonists. After completing his education in Dimask he initiated Muslim judicature duty in Quds. He get a madrasah built in Dimask and gave lectures in the same madrasah for years. Siyaseti seriyye legislated to ensûre the benefit of humankind and prevent evilness to be happened to humankind as well.

It is compulsory and inevitable for all people to obey political rulers. As for the leaders, they are obliged to place importance on the opinion of the scholars. State sovereignty and justice are like twin siblings. If the two are always active and walk together, the state becomes sovereign. Therefore, if the scholars apply the provisions of the law and the approved opinions of the scholars in order to ensûre the basis of justice on the council and never go beyond them, that will strike a blow to the existing authority.

We saved our production as 'el-Muînü'l-hükkâm' in (foot) notes. The other sources except ours are saved by their full imprint at the first place, and then as to evoke it.

In this work, the path and the course in Muinul Hukkam was followed. The work was being tried to put in a general context by the changing some issues.

Key Words: Siyaset-i şer'iyye, Alâeddin Trabulusi, Muînu'l-hükkâm

2019, 110 Pages

ÖNSÖZ

Alâeddin Trablusî Hanefi hukuk tarihinde yargı hukuku ile ilgili yaptığı çalışmalarda değer kazanmış önemli bir şahsiyettir. Mu'înü'l-hükkâm adlı eseri yargılama hukukunda özel bir yeri olan eserdir. Kendisinden sonra ilim adamları tarafından kaynak gösterilmiş ve yüzyıllarca ders kitabı olarak okutulmuştur.

Mu'înü'l-hükkâmın, önemli özelliklerinden biride siyasi yargıya özel bir yer ayırmasıdır. Siyâset-i şer'iyye, devletin yargılama, siyasi erkin insan maslahatlarını dikkate alarak bu yönüyle yargı hukuku ile bağlantı kurmasıdır. Siyaset ile "dine, şeriata, hukuka uygun" anlamındaki şer'iyye kelimelerinden oluşan siyaset-i şer'iyye, kamu otoritesinin yönetilen topluluğun yararına olacak ve dinin genel ilkelerine ters düşmeyecek düzenlemeler yapmaktır. Yargı tarihinde önemli bir şahıs olan Trablusî önemi kitabı olan Mu'înü'l-hükkâm'ın siyâset-i şer'iyye olan kısımları ele almasıdır.

İslam usul hukuku tarihinde siyaset-i şeriyye önemli bir yer tutmuştur. Birinci bölümde öncelikle siyâset-i şer'iyyenin gelişimi, islam hukukundaki yerini, müellifi, eseri ve siyaset-i şer'iyye kavramı tanıtılmıştır. İkinci bölümde Mu'înü'l-hükkâm'ın içeriği tahlil edilmiş ve siyâset-i şer'iyye'nin cezai yönlerinin kaziyyelerini, delillerini ele alınmıştır. Üçüncü bölümde siyâset-i şer'iyye'nin tazminatlar bağlantısını ele alınmıştır.

Bu çalışmayı hazırlarken sırasında büyük desteklerini gördüğüm danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Kisbet'e, ardından Yard. Doc. Dr. Recep Özdirek hocama ve tezimin tashihinde değerli vaktini harcama lütfunda bulunan Dr. Ensar Gülmez, Dr. Alâeddin Günay kardeşlerime, Emine Büyükyılmaz'a Mahmut Yurdakul hocaya ve dualarını esirgemeyen anne babama, çalışma fırsatını bana tanıyan sn. müdürüm Ömer Arık'a, dünden bugüne kadar üzerimde emeği olan bütün hocalarıma ve desteğini eksik etmeyen öğrencilerime ve çalışma arzusunu ve gücünü kendilerinden aldığım çok değerli sevgili eşime teşekkür etmeyi borç bilirim.

Hasan DORUK
Kastamonu, Eylül, 2019

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI I
TAAHHÜTNAME V
ÖZET V
ABSTRACT V
ÖNSÖZ V
İÇİNDEKİLER V
KISALTMALAR V
1. GİRİŞ 6
1.1. Çalışmanın Amacı ve Konunun Önemi 6
2. YÖNTEM 7
1.2.1. Araştırmanın Metodu 7
1.2.2. Kullanılan Kaynaklar 8
3. KURAMSAL ÇERÇEVE 9
3.1. Siyaset-i Şer'iyye 9
3.1.1. Kavram 9
3.1.2. Siyaseti-Şer'iyyenin Gelişim Süreci 11
3.1.3. Siyaset-i Şer'iyye'nin İslam Hukukunun Kaynakları İle Bağlantısı 15
3.1.4. Siyâseti-Şer'iyyenin İslam Hukuk Sistematiğindeki Yeri 19
3.2. Alâaddin Trablusî Hayatı ve Eserleri 19
3.2.1. Hayatı 19
3.2.2. Lakabı 19
3.2.3. Nesebi ve Ailesi 19
3.2.4. Mezhebi 20
3.2.5. Görevleri 20
3.2.6. Eserleri 20
1. BÖLÜM: MUİNÜ'L-HÜKKÂM HAKKINDA GENEL BİLGİLER 21
1.1. Eserin Tanıtımı 21
1.2. Matbu Nüshaları 28

1.3. Mu'inü'l-Hükkâm'ın Kaynakları 31
1.3.1. Kurân-ı Kerim 32
1.3.2. Hadis Kitapları 32
1.3.3. Fıkıh Kitapları 33
1.3.4. Fıkıh Usulü Kitapları 37
1.3.5. Diğer Kaynaklar 38
1.4. Eserde Kullanılan Metodlar 41
1.4.1. Dil ve Anlatım 42
1.4.2. Nassların Kullanılışı 43
1.4.3. Kaynak Gösterme 44
1.4.4. Farklı Görüşlere Yer Verme 46
1.4.5. Görüşler Arasında Mukayese Yapması 48
1.4.6. Tercih Yapılması 48
1.4.7. Hikmetlerden Bahsetme 49
1.4.8. Eser Bütünlüğünün Korunması 49
1.4.9. Konuları Ele Alma Şekli 50
2. BOLÜM: SİYASET-İ ŞERİYYE AÇISINDAN MU'İNÜ'L-HÜKKÂM 51
2.1. Siyâset-i Şer'iyyenin Meşruiyetine Dair Kitap ve Sünnet'ten Deliller 53
2.1.1. Kur'an-ı Kerîm'den Deliller 53
2.1.2. Sünnetten Deliller 54
2.1.3. Sahabe Tatbikatından Örnekler 54
2.2. Siyasetle Hüküm Verme Konusunda Hâkimlerin Yetkileri 55
2.2.1. Davalının Sabıkalı Olması 55
2.2.2. Haciz Anında Zalimin Malının Satılması 56
2.2.3. Cana ve Bedene Karşı İşlenen Suçlar 57
2.2.4. Yaralama 60
2.2.5. Hırsızlık 61
2.2.6. Zina 62
2.2.7. İffete İftira (kazf) 64
2.2.8. Yol Kesenler ve Yağmacılar 65
2.2.9. Kutsalları Hafife Almak ve Hakaret Etmek 67
2.2.10. Hapis ve Şer 'i Ta'zir Cezalarının Engelleme Bölümü 70

2.2.11. Davası Süren Borçlunun Takibi 71
SONUÇ 74
KAYNAKÇA 76
ÖZGEÇMİŞ 82

KISALTMALAR

Bkz.: Bakınız

Age.: Adı geçen eser

Tr.: Tercüme eden

Thk.: Tahkik

C.: Cild

s.a.v.: Sallallahu aleyhi ve sellem

Syf.: Sayfa

V.: Vefat tarihi

K.z.: Keşfi'z-zunun

1. GİRİŞ

Memlüklerin hüküm sürdüğü bir dönemde yaşayan Alâeddin Trablusî (v.844/1440) zamanın siyasi, yargı meseleleri veya füru fıkıh konuları hakkında aranan kişi oldu. Bunun nedeni Trablusî'nin ilmi, tavizsiz duruşu ile dikkatleri üzerine çeken birisi olmasıydı. Sonra Trablusî'nin fıkhî görüşlerinin belirlenebilmesi için müellife ait eser tespit edilmiştir. Bu eser nüshalarıyla birlikte tanıtılmış kitabın müellife ait olduğuna dair bilgiler zikredilmiş ve tespiti sağlanmıştır.

İkinci kısım: Kaziyyelerin, delillerden ayrıldığı yerler ve onun yerine ikame edilen deliller yazılmıştır. Yine ikinci bölümde fıkıhla ilgili yargı konuları ele alınmıştır. Üçüncü bölüm: şer'i siyasetin idareye yansıyan hükümleri hakkındaki konular yazılmıştır. Fıkhî yönünün aydınlatılmasına katkı sağlamak üzere, kendisine ait olan ve klasik fetva usulüne göre, soru-cevap şeklinde vermiş olduğu fetvaları incelenmiştir. Yine üçüncü bölümde fetvalar tasnif edilmiştir. Fıkhî anlayışını yansıtan ve o dönemde tartışılan belli başlı konularla ilgili fetvaları ele alınmış ve bu fetvalarla ilgili değerlendirmeler sunulmuştur.

Böyle bir dönemde yaşayan Trablusî'nin Osmanlı hukukuna ve şer'î hukuka olan katkılarının belirlenebilmesi amacıyla çalışmayı ortaya konulmuştur.

1.1. Çalışmanın Amacı ve Konunun Önemi

Bu çalışmadaki amaç, Muinl Hükkamın Siyaset-i Şeriyye konuları açısından incelenmesi, ilgili konuların tanıtılmasıdır.

Bunun için öncelikle eserin, kendisinden sonraki eserlere kitaplara ve ilim talebelerine–hangi noktalarda ve hangi meselelerde kaynaklık teşkil ettiği tespite çalışılmıştır. Daha sonra da eserin Siyaset-i Şeriyye konuları üzerinde yoğunlaşılarak bunlar belirli başlıklar altında toplanmaya ve sistematize yapılmaya çalışılmıştır.

Bu konunun seçilmesinin önemi şudur: Muinül hükkamın kendisinden önceki eserlerden farklı olarak siyeseti şeriyyeye ilk defa yargılama konularında geniş yer

ayırmıştır. Nitekim Ebu Yala siyâset-işer'iyye ile Hilafet konusunu ve ibadetlerde ümmetin birliğini korumaya gayret ederken Maverdi dış tehditlere karışı ümmetin birliğini siyâset-işer'iyye ile muhafaza edileceğinin tedbirlerini sağlamıştır. *Bu eserden önce siyaset-i şer'iyye ile hüküm vermmenin önemi daha az iken, bu Mu'inu'l-hükkâm'da daha çok vardır. Mu'inu'l-hükâm'dan önce siyaset-i şer'iyye ile yargı konusunda kaziyye ve delillerle hüküm verme bu kadar geniş değilken Mu'inu'l-hükkâm'da ise daha geniş ve teferruatlıdır. Bu tesbiti yaptıktan sonra siyaset-i şer'yye'nin önemine girilmiştir.*

2. YÖNTEM

1.2.1. Araştırmanın Metodu

Bu çalışmada *Mu'înü'l-hükkâm fima yetereddedü beyne'l-hasmeyni mine'l-ahkâm'ın* Osman b. Cuma Zamirî tarafından tahkik edilmiş, Dımaşk Darü'l-Kalem, 2018 tarihli baskısı esas alınmıştır. Eser dipnotlarda *Mu'înü'l-hükkâm* şeklinde kısaltılmıştır.

Çalışmada *Muinu'l-hükkâm da* ki fihriste mutabık kalındı. Kimi meseleler değiştirilerek eserin daha genel bir kalıp içersine oturtulmaya çalışıldı.

Eserin tahliliine başlamadan önce kullanılar kaynaklar bölümünde değinilen çeşitli öncelikle konuyu ilgilendiren makale, kitap ve diğer çalışmalar gözden geçirildi.

Bu okumaların, konunun temel tartışma noktalarını ve temel başlıklarının kavranması hususunda oldukça faydalı olduğu belirtilmelidir. Ancak tezin içeriğini bu ön okumalardan değil *Muînü'l-hükkâm*a göre-tertip edilmiştir.

Bu bağlamda fıkıh kitaplarındaki edebü'l-kadı ile ilgili kısımların muhtevası, konu ile ilgili olarak İslam hukukçularının ortaya koymuş oldukları görüşleri, varsa aralarındaki farklılıkları yansıtmaya gayret edilmiştir. Müellifin farklı görüşleri ele alınarak sebeb ve sonuç ilişkilerini yer yer açıklamaya gayret edilmiştir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, *Mu'inu'l-hükkâm*'a atfederek çalışmaya dâhil edilen görüşlerin tümü Alâeddin Trablusîye ait değildir. Kendinden önce yazılmış eserlerde geçmeyen, geçse de müellifin o görüşlere izahatta bulunduğu veya oradakilere aykırı bir görüş bildirdiği meseleler çalışmaya mümkün olduğunca dâhil edilmiştir.

1.2.2. Kullanılan Kaynaklar

Çalışmanın temel kaynaklarını siyaset-i şer'iyye ve fıkıh usûlü eserleri oluşturmaktadır. *Çalışma sırasında* klasik siyaset-i şer'iyye eserleri esas alınarak, fıkıh tarihinde kaleme alınmış söz konusu eserlerde siyaset-i şer'iyye meselesi ile ilgili temel tartışma noktaları, bu tartışmaların tarihi seyri, tartışmanın taraflarının konu etrafındaki temel görüşleri mümkün mertebe ortaya koymaya gayret edildi.

Bu bağlamda siyaset-i şer'iyye düşüncesini yansıtma bakımından Mâverdî'nin Ahkamu's-sultaniyye adlı eserinin özellikle konumuzu ilgilendiren siyaset-i şer'iyye bahsine yer ayrılmıştır. İbn Kayyım'ın *İ'lamu'l-Muvakkîn* adlı eseri, İbn Teymiye'nin Siyaset-i şer'iyye ve Yusuf el Karadavi'nin Siyaset-i şer'iyyesi araştırma kaynakları arasındadır. Dört mezhebin ve Osmanlı döneminde siyaset-i şer'iyye meselesini özetlemeye çalışan Asım Cüneyt Köksal'ın Fıkıh ve Siyaset adlı eseri de çalışmada faydalanınlan bir diğer kaynaktır.

Yine siyaset-i şer'iyye adabını anlatan Ebu Ömer Muhammed b. Abdullah es-Seyfi el Cabir et-Temîmi 'nin *Siyaset-i şer'iyyesi* de başvurduğumuz bir başka Siyaset-i şer'iyye eseridir. Ayrıca yine Hanefi mezhebinin Siyaset-i şer'iyye anlayışını ortaya koyması açısından Elmalılı M. Hamdi Yazır, *İrşadü'l-Ahkaf fi Ahkami'l-Evkafi* başvurduğumuz Siyaset-i şer'iyye kaynaklarındandır.

Tezimizde genel olarak Siyaset-i şer'iyye hukukçularının anlayışını yansıtması Özgür Kavak'ın *Dünya ve Din Siyaseti:* Said b. İsmail el-Aksarayi'nin İslam Araştırmaları Dergisi, Abdülvehhâb Hallaf, *Siyaset-i şer'iyyesi*, Hanifi Şahin, İbn Teymiye'nin *es-Siyaset-i şer'iyye* anlayışı makalesi, Şâtıbî'nin *el-Muvâfakât fî Usûli'ş-Şerî*'a eserlerine başvuruldu.

Bütün bunların yanı sıra özellikle bahsi geçen eserlerden fukahanın görüşlerini aktarmaya çalışan çağdaş Siyaset-i şer'iyyesi eserlerinden Yusuf el Karadavi 'nin *siyaset-i şer'iyyesi*, Yunus Apaydın siyaset-i şer'iyyesi makalesinden ve Abdullah Cemaleddin Efendi *es-Siyasetü'ş- şer'iyye Siyaseti'r-Rai ve Saadeti'r-Raiyye*'den de de istifade edildi. Tezimizin kavramsal çerçevesini çizerken el-Ahteri Mustafa Şemseddin'inin *Ahteri* adlı sözlüğünden, İbn Fâris'in, *Mu'cemü'l-Mekâyisü'l-Luğa*, Râğıb el-İsfehânî'nin, *el Müfredât fî Ğarîbi'l-Kurân*, İbn Manzur'un, *Lisânü'l-Arab*, Fîrûzâbâdî'nin, *el-Kâmusu'l-Muhît* adlı sözlüklerinden yararlanıldı.

3. KURAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Siyaset-i Şer'iyye

3.1.1. Kavram

Siyaset-i şeriyye kavramının açıklığa kavuşturulması önce siyaset ve şer' kavramlarını açıklamak yararlı olacaktır.

Siyaset: Arapça'da "Siyaset" kelimesi ساس يسوس fiilinin mastarıdır. Kök anlamı itibariyle hayvanları, özellikle at veya davarları gütmek, tımar etmek, görüp gözetmek, idare etmek, eğitmek, evcilleştirmek demektir. Bu kök daha ziyade, at, deve, koyun gibi hayvanlar için kullanılmıştır. Daha sonraları mal ve mülkü gözetip kontrol etme, düzene koyma, başa geçme anlamını kazanmıştır.[1] Bir başka anlamı da bir şeyin sağlam olması için onu iyi bir duruma getirmek ve düzeltmek için gerekli önemi vermektir. [2] ساس الامر سياسة işi iyi idare etti, yaptı, icra etti manalarında kullanılır.[3]

Terim olarak ise siyaset, tebaası denilen halkın işlerini görüp gözetmeye, onların idaresini ve işlerini üzerine almak sûretiyle onlara idareci, yönetici olmak

---

[1] el-Ahteri, Mustafa Şemsettin, **Ahteri Kebir**, İstanbul, 1302, 530
[2] Hızır Murat Köse, *''Siyaset''* **DİA** XXXVII, 294
[3] Hayvanları, özellikle at veya davarları gütmek, tımar etmek, görüp gözetmek, idare etmek, eğitmek, evcilleştirmek demektir. el-Ahteri, Mustafa Şemsettin, **Ahteri Kebir**, İstanbul, 1302, 530

anlamlarına gelir.[4] Bir başka terim anlam da bir şeyin maslahatı için tasarrufta bulanmaktır.[5]

Şeriat: Şer', şir'a meşrea kelimeleri, kişiyi bir ırmağa, bir su kaynağına götüren yol manasına gelir. Açık hale getirmek beyan manalarınıda ifade eder. Şeriat, terim olarak Allah (c.c.) kulları için düzenlediği dini, dünyevi ahkâmın bütünüdür.[6] Fukahanın büyük çoğunluğuna göre şeriat kelimesi, ilâhî iradeye bağlı olan itikadî ve amelî hükümlerin tamamını ifade etmekte, amelî nitelemesi de söz konusu hükümler bütünü içinde fıkhın alanını belirlemektedir. Şeriat/şer kelimesi klasik sözlüklerde kapsam bakımından biri geniş, diğeri dar olmak üzere iki anlamı vardır. Geniş anlamda şeriatla Allah tarafından insanlar için din olarak öngörülen hükümlerin tamamını kastedilmektedir. Öngörülen hükümlerin aslî, itikadî, ya da fer'î amelî nitelikte olması arasında şeriatın konusuna girme bakımından bir fark bulunmamaktadır. [7]

Siyaset-i şer'iyye: İnsanları kötülük ve haddi aşmaktan uzak tutan, dine ve güzel ahlaka olan bağlılığı artıran gerekli tedbirleri almak ve yararlı şeyleri yapmaktır.[8] Bazılarına göre siyaset-i şer'iyyenin geniş ve dar olarak iki anlamı vardır. Dar anlamda siyaset-i şer'iyyenin, dinin koyduğu şer'i kurallar dairesinde insanların dünya ve ahiret problemlerini çözümlemektir. Geniş anlamda ise idarecinin, gerçekleşmesini öngördüğü bir bozukluğu ortaya çıkmadan engellemesi veya bir probleme çözüm getirmek için koyduğu hükümlerdir,[9] insanların mülkiyet haklarını düzenlemek için bir takım kanunlar koymaktır.[10]

İslam hukuk literatüründe, siyaset-i şer'iyye ve siyaset terimlerinin birbirlerinin yerine kullanıldığı da görülmektedir.[11] Hanefi fıkıh kitaplarında yer alan

---

[4] Asım Efendi, **Kamus Tercümesi**, II, 249;
[5] Habîb Basrî Mâverdî, (1976). **el-Ahkamü's-Sultaniyye**. İstanbul: Bedir Yayınları s.13
[6] Bilmen, Ömer Nasuhi, **Hukuku İslamiyye ve Istılahi kamusiyye Fıkhı, s,**14
[7] Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, **Kurtubî Tefsiri El-Cami'ul Ahkamu'l-Kur'an**, c, XVI s, 169.

[8] İbn Kayyim, **İlamu'l-Muvakkiin** 4/287
[9] Yusuf Karadavi, **Siyaset-i es-Şer'iyye** s.32
[10] Makrizi, **el-Mevaizu ve'l-İtibar Bizikri –Hudedu ve'l-Esar**, thk. Ahmed İbn Ali İbn Abdulkadir Kahire **Tab'atu Bulak** 220
[11] Asım Cüneyt Köksal, **Fıkıh ve Siyaset Osmanlılarda Siyaset'i Şer'iyye**, Klasik Yayınları, İstanbul 2016, s. 33

"ağırlaştırılmış şer' شرع مغلظ " ifadesi, fesadı ortadan kaldırmak amacıyla bir suçun cezasını ağırlaştırmaya denilir. Bu kullanım siyaset'i-şer'iyyenin özellikle Hanefi ekolünde, daha çok ceza hukuku alanında ortaya çıktığını gösterir.[12] Siyaset-i şer'iyye ceza hukukunda ta'zire[13] daha çok yakındır. Çünkü siyaset'i şer'iyye ile insanlar dünya ve ahirette mutlu olmaları için hadlere bağlı kalmaksızın ta'zir ilkesi ile kontrol altında tutulurlar. Şeriat ile siyaset arasındaki ilişkiye şu şekilde bir örnek verilmiştir: "Şeriat (hukuk) kuralı olmadan hiç bir hak yerini bulamaz. Siyaset ilkesi olmadan şer ve din işi düzene eremez. Yöneticilerin siyaseti, şeriatın tatbikine, uygulanmasına yardım eder, şer'i ahkâm ise devletin egemenliğinin altında bulunduğu topraklara sahip çıkar. Yöneticilerin siyaseti, (yönetim şekli), kanunları güçlendirir, kanunlar ise yönetimi destekler.[14]

3.1.2. Siyaseti-Şer'iyyenin Gelişim Süreci

Siyaset-i şer'iyye alanında yazılan ilk eserlerinden olan Ebu Yusuf'un (ö. 113/ 731) "Kitâbu'l-harâc"ıdır. Zamanın halifesi Harun Reşid'in (ö. 169/785) isteği üzerine telif edilmiş olan Kitabu'l-harac, ceza hukuku ve uluslararası hukuk'un yanı sıra vergi ve toprak hukukuna dair bazı konuları da ele almıştır. Kitabu'l-harac, Halifenin sorduğu soruları sahabenin uygulamalarına ve Hadis'i şeriflere göre cevaplamaktadır. Zaman zaman ulu'l-emre vaaz-ı nasihat babından konulara yer vermiştir. Bazen de konulara iki ictihad yaparak daha doğrusu birden fazla cevaplar vererek seçeneği soran zata bırakmıştır.[15]

Ahkâmü's-sultaniyye[16] alanında eser telif eden bir başka müellif İmamı Mâverdî' (ö. 450/1058) dir. Müellif döneminin ihtiyaçlarına karşı bu eseri ele almıştır. İmam Mâverdî'nin el-Ahkâm-ı sultâniyye adlı kitabı telif etmesini gerekli kılan sebeplerden biri de hilafetin Büveyhi ve Selçuklu Sultanların elinde zayıflamaya başlaması ve

---

[12] Yunus Apaydın *" Siyaset-i Şer'iyye "*, **DİA** XXXVII/ 300

[13] Had, Fıkıhta, Allah hakkı olarak yerine getirilmesi gereken, miktar ve keyfiyeti nasla belirlenmiş cezaî müeyyideleri ifade eden bir tabir olarak kullanılır. Cezası; ilerde açıklanacak. Ta'zîr fıkıhta had suçları ve cinâyetlerdeki gibi belirli cezası bulunmayan suçlara verilecek, miktarı ve uygulanması yöneticiye veya hâkime bırakılmış cezaları ifade eder.

[14] Hüseyin Kâşifi, **Ahlakı Muhsînî,** vr 118a; Nişancı Celalzade Mustafa **Mevâhibü'l-Hallâk fi Merâtibi'l-ahlâk**, Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye nr. 706 vr.234 b Fatih nr 3521 Bereketzâde Abdullah Cemaleddin Efendi **es-Siyâsetü'ş-Şer'iyye fi Siyâseti'r-rai ve Sa'âdeti'r-Raiyye** 1312, s,158.159

[15] Rodosizade, **Tercüme-i Harac'ı** Ebu Yusuf, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad efendi nr 572, vr 2^{a}-2^{b}

[16] ?

gitgide gücünün kaybolmaya başlamasıdır.[17] Liyakat ehli olan veya olmayan emirlerin, devletin verdiği selahiyetleri, tasarrufları halk nezdinde şer'i bir durum gibi kullanmaları bu yetki sahiplerinin görev verdikleri hâkimlerin yargılarının şer'i etki etmeye başlaması temel bir problem olması baş gösterirken İnsanlar üzerinde bir hukuki olgu oluşturması ve bunlara fıkıh açısından meşruiyet kazandırması sebeplerden bir kaçıdır.[18]

Mâverdî, devlet idaresinde çalıştığı, idarede görev aldığı için diplomatik problemleri siyaset-i şer'iyye açısından ele alarak, ulü'l-emrin İslam ümmetinin birliği ve beraberliğini tesis eden bir sistem inşa etmesinin önemine vurgu yapmıştır. Diğer taraftan zorla ele geçirilen bölgelerin idarecilerinin (imaretü'l-istila)[19] İslam dinini korumak için halifeye ittiba etmeleri gerketiğini söyleyerek zorla istilayı siyaset-i şeriyye açısından onaylamıştır.[20] Mâverdî, imamet konusunu ele alırken kendinden öncekilerin eserlerinde yer almayan mevzulara değinir ve halifeye tabîi olmanın kaçınılmazlığının müttefekun aleyh olduğunu açıklar.[21] Mâverdinin, hilafet iş göremez durumda olduğu zaman âlimlerin şeriatın yetkisi ile devletin işleyişinin devam edebileceği kanaatindedir.[22]

Mâverdî'nin çağdaşı Hanbelî Ebu Yala el-Ferra (ö.458/1066) da, el-Ahkâmü's-sultâniyye isimli bir eser kaleme almış ve imametin şartları ve özellikleri, kazâ makamı, vezirlik, kazâ, mezâlim, cezaların uygulanması, cihat, zekât, hac, harac ve cizye vergileri, İslam anayasa mahkemesi, vergi hukuku, hisbe gibi konuları ele almıştır.

İmam Cüveyni (ö.478/1085) de *Gıyasü'l-ümem fi'ltiyasi'z-zulem* adlı eseri ile Ahkâm-ı Sultaniyye sahasında telif veren bir başka müellifdir. Bu eserin özgün yönü ise, kitabının üçüncü bölümünde açtığı konu başlığında farazî nitelikli tartışma konularını fıkhî siyâsî meselelerin ve kat'î - zannî diye kısımlara bölmesidir. Bir

---

[17] Asım Cüneyt Köksal, **Fıkıh ve Siyaset Osmanlılarda Siyaset'i Şer'iyye**, Klasik Yayınları, İstanbul 2016, s.32
[18] Asım Cüneyt Köksal, **Fıkıh ve Siyaset Osmanlılarda Siyaset'i Şer'iyye**, Klasik Yayınları, İstanbul 2016, s 22
[19] Mâverdî'nin halefleri tarafından daha sonra tartışma konusu olan *İmâretü'l-istilâ* hakkında zikrettiklerine bk. Mâverdi, Ahkâmü's-sultâniyye s.56.58
[20] Asım Cüneyt Köksal, **Fıkıh ve Siyaset Osmanlılarda Siyaset'i Şer'iyye**, Klasik Yayınları, İstanbul 2016,s 26
[21] Köse a.g.e. s. 216
[22] Noah Feldman, The Fall and Rise of the İslamic State, s. 36.40. (eserin tercümesi: İslam Devleti. Çev, İhsan Durdu s,82. 85.

başka özgün tarafı ise kamu yetkililerinin, toplumun menfaati için bazı durumlarda hac ibâdetini ertelemeleridir.[23]

İbn Teymiye, Siyaset-i şer'iyyeyi ilk defa terim olarak kullanan ve eser adında ilk defa "es-Siyasetü'ş-şer'iyye" tamlamasını kullanan kişidir. Bu çalışmada İbn Teymiye'nin kendinden öncekilerden ayrıldığı nokta, hilafet/ imametin şekli koşulları, idare şekli gibi meseleleri ele almamasıdır. Çünkü onun zamanında siyasi sistem Moğol istilasından etkilenmiştir. Bu etkilenme İbn Teymiye'ye kitabının Moğol istilasından etkilenenen yönetimin, idarenin ve şer'î ilkelerin nasıl işlenebilirliğini ~~zikretmesidir~~.[24] İbn Teymiye'nin bu eserde vermek istediği önemli mesajlardan biride halifenin kamu işlerinde şeriatın dışına çıkmadan şer'î dairede çözüme kavuşturmasını anlatmaktadır. İbn Teymiye kitabını Nisa 58/59. âyetleri[25] bağlamında ele aldığı için ilk bölümde işi ehline vermeği vurgularken ikinci bölümde adaletin olmazsa olmazını ve adaletle ceza hukukunun hükmedileceğini ifade eder.[26]

İbn Teymiye'den sonra da İbn Kayyim gibi şahıslar karar merciinin yokluğunda kâdının şahsi bilgisine, ferâsetine, hal ve hareketlerine bağlı kalarak hüküm verip veremeyeceği konularına *et-Turuku'l-hükmiyye* isimli eserinde yer verir. İbn Kayyim, *İ'lamü'l-Muvakki'în*'in ilgili yerlerinde İbn Kayyım'ın ortaya koyduğu usul hukuku (yargı hukuku) ağırlıklı siyaset-i şer'iyye yaklaşımı, İbn Ferhun ve Trablusî gibi müelliflerin yargı usulüne dair eserlerinde[27] siyaset-i şer'iyye konusuna ayrı bir bölüm tahsis etmelerinde etkili olmuş, bu tür eserler vasıtası ile Osmanlı siyaset-i şer'iyye tasavvurunu etkilemiştir.[28] Memlüklerin son dönemlerine ait iki eser İbn Teymiye sonrası siyaset-i şer'iyye düşüncesini temsil edici özelliktedir. Bu eserlerden biri Hanefi fakih Togan Şeyh el-Eşrefi'ye ait *Mukaddimetü's-sultaniyye fi's-siyaset-i şer'iyye* olup Memlüklü sultanı el-Melikü'l-Eşref Kayıtbay'a

---

[23] Şükrü Özen, *"el-Giyasi"*, **DİA** XIV s. 61-63.
[24] İbn Teymiye. **Es-Siyasetü'ş-Şer'iyye** s. 22 s. 36-40.
[25]
[26] İbn Teymiye. **Es-Siyasetü'ş-Şer'iyye** s. 22 s. 5. 10.
[27] Bu eserler Mu'inu'l-hükkam ve Ahkamu's-sultaniyye'dir.
[28] Asım Cüneyt Köksal, **Fıkıh ve Siyaset Osmanlılarda Siyaset'i Şer'iyye**, Klasik Yayınları, İstanbul 2016,s,20

(ö.901/1496) takdim edilmiştir. Eserin neredeyse tamamı yargı ve ceza hukukuyla alakalıdır.[29]

İkinci önemli bir eser ise Sultan Kansu Gavri (ö.922/1516) için kaleme alınan, Şafi Muhammed b. Abdülvehhâb Ebu'l-Fazl el-Arec'in (ö.925/ 1519) kaleme aldığı Tahrîri's-Sülûk'tür. Bu eserin büyük bölümü yargı hukukuyla alakalıdır.

Memlüklülerin son dönemlerine ait bu iki eser, İbn Teymiye sonrası için siyaset-i şer'iyye tasavvurunu temsil edici özelliktedir.

Siyaset-i Şer'iyyenin gelişimde en çok Şafi ve Hanbeli fukahâsının emeği olup Hanefiler bu sahada daha sonra eser vermeye başlamışlardır. Hanefi mezhebinde es-Siyasetü'ş-şer'iyye adı altında ilk eseri m.15. yüzyılda Necmeddin Tarsusinin yazdığı[30] Türklerin devlet yönetimine ehil ve idarenin meşru olduğunu, hilafet için Kureyşli olmanın gerekli olmadığını şehir ve idare yönetimi olan yerlerde Hanefi mezhebinin Şafi mezhebine nispeten daha etkin olduğunu yazmıştır.[31]

Osmanlı döneminde siyaset-i şer'iyye alanında eser veren başka bir müellif de Hanefi Said b. İsmail (v.) dir. Telif ettiği *Siyasetü'd-dünya ve'd-din* adlı eseri "siyaset ilmihali" diye nitelenmiş, hem itikadi konuları hemde ibadet ve devlet yönetimiyle ilgili meseleleri bir arada bulunduran bir çalışmadır. [32] Kitabın önemi Osmanlı fıkıh düşüncesi zikri geçen klasik eserlerden hazır hale gelmiştir[33]

Bunun yanında Osmanlı fakihleri klasik düzende, toplumun nizam ve selametini temin etmeyi amaçlayan, İslam toplumunun fiilen lideri konumundaki padişaha itaat etmenin ve yargı sistemine uymanın gereğini vurgulayan, ferdi maslahat karşılığında

---

[29] Togan Şeyh **el-Eşrefi, Mukaddimetü's-Sultaniyye fi's-Siyaseti Şer'iyye**, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih nr 3519.
[30] Babcr Johensen. Contingency in a sacred Law Legal and Etnical Norm in the Müslim Fıqh, Brill, Leiden, Boston, Koln 1999, s. 216-217.
[31] Muharrem Kılıç, *"Tarsusi, Necmeddin"* **DİA** XL/ 114-115.
[32] Özgür Kavak *"Dünya ve Din Siyaseti: Said b.İsmail el Aksarayi'nin"* **İslam Araştırmaları Dergisi**, Cilt: XXXII, Ankara 2014, s, 22
[33] Özgür Kavak, agm, s 65.

kamu maslahatına ağırlık veren ve özellikle ceza muhakemesi usulüne dair konulara odaklanan türden çalışmalar yapmıştır.[34]

Ahkâm-ı Sultaniye türü eserlere örnek olarak, Tartuşi'nin *Sirâcü'l-mülûk*, Mâverdî'nin *Teshilü'n-nazar ve Ta'cilü'z-zafer*, *Kavâninü'l-Vizare*, *Siyâsatü'l-Mülk* ile *Nasihatü'l-Mülûk*, Gazzali'nin *et-Tibrü'l-Mesbûk*. Osmanlı devletinde Abdullah efendinin *Nasihat'ül-Mülük'ü* ile Abdülmecid Sivası'nın *Nasâyihu'l-Mülûk'üdür*.[35]

Siyaset-i şer'iyyenin fıkıh ilminin genel sistematiği içerisinde geç yer almasının çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan ilki fıkıh ilminin idare açıdan birikmiş tecrübesi olmadığı için ifadelerin fıkıh diline büründürülmesine imkân ve vakit olmadığıdır. Diğer bir etken de fakihlerin halifenin takip etmesi gereken prensipleri ahlaki değil hukuki bir tarzda açıklamalarının fiili güçlüğüdür. Bir başka sebep de Emevi döneminden itibaren âlimler ile emirler arasında ki irtibatın zayıflaması ve bunun uygulamada din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılması olarak yansımasıdır. Yine naslarda konuyla alakalı ilkelerin az olması, Müslümanların yönetim sistemlerinin hilafetten saltanata geçmesi de bu sebeplerdendir.[36]

Yine de İslam Hukuk literatüründe siyaset'i-şer'iyye ile ilgili yapılan çalışmalar önemli bir yeküne ulaşmıştır. Nitekim yukardaki örnekler haricinde edebü'l-kadı, fıkıh kitaplarının ceza hukukuna ilişkin bölümleri ve yargılama (usul) hukukuna dair kazâbölümleri ile edebü'l-kadı eserleri, anayasa, ceza ve idare hukuku ile ilgili ahkâm-ı sultaniye ve siyaset-i şer'iyye kitapları, devlet özel ve genel hukukuna dair fıkıh külliyatı bütün bu literatüre örnek gösterilebilir.[37]

3.1.3. Siyaset-i Şer'iyye'nin İslam Hukukunun Kaynakları İle Bağlantısı

Siyaset-i şer'iyye'nin İslam hukukundaki birinci kaynağı ve dayanağı kitap, yani **Kur'an-ı Kerim**'dir. Kur'an-ı Kerim, siyaset-i şer'iyye sahasında genel ilke ve hükümler yanında bazı ayrıntılı düzenlemeler de getirir. Yargı nasıl yapılacağına dair

---

[34] Köksal, a.g.e, s. 22
[35] Adnan Koşum, "*İslam Kamu Hukuku Alanına İlişkin Klasik Literatürün Azlığı Üzerine Mülazahalar*", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Sayı: 18, İstanbul 2008, s. 128.
[36] Köksal, a.g.e, s. 22
[37] Köksal a.g.e, s 15.

muameleyi "*Doğrusu biz sana gerçeğin ta kendisi olan kitap (Kur'ân-ı Kerim)i indirdik ki insanlar arasında Allahın sana emrettiği şekilde hükmedesin. Sakın hainlerin savunucusu olma!* (en-Nisâ 4/ 105) ayet-i kerimesi telkin etmiş, tayin etmiş ve bu yargı işlerinin nasıl yapılacağına dair esaslar koymuştur. Kur'an-ı Kerim'de siyaset-i şer'iyye ile doğrudan ilgili âyetlere örnek verecek olunursa: Hz. Davud ve Hz. Süleyman'a peygamberlik yanında hâkimlik verilmesi () verilmiştir Peygamberimiz (sav)'e Kur'an-ı Kerîm'i insanlar arasında adalet ile hükmetmesi için indirilmesi () gösterilebilir.

Sünnet, siyaset-i şer'iyyenin ikinci kaynağıdır. Yargı konusunda hadis kitaplarındaki örnekleri gerekirse **husumat**[38], **şehadet**[39], **sulh**[40], **şurut**[41], **ahkâm**[42], **kasame**[43] **akdiye**[44] **adabu'l-kudat**[45] babları gösterilebilir. [46]

Bir başka siyaset-i şer'iyye kaynağı icma'dır. Siyaset-i şer'iyye ile ilgili icmâ öreneklerini fıkıh kitaplarının ilgili bölümlerinde bulmak mümkündür. Ayrıca icmâ hakkında yazılmış olan İbnu'l-Münzir (v.318/918) in *Kitabu'l-icma*[47] *ve* İbn Hazm (v. 456/1064) *Meratibu'l-icma* türü müstakil eserlerde de bu tür örneklere rastlanır.[48]

İslam hukukunda siyaset-i şer'iyye'nin kaynaklarından birisi de fukahanın ictihadı, yani nassları açıklamak için fakihlerin (ictihad-ı beyanı), hükmü bildiren meselelere kıyasta bulunmak (ictihad-i kıyasi) bu ikisinin dışındaki ictihad faaliyetleri (ictihad-ı ıstıslahı) neticesinde vardıkları sonuçlardır.[49]

---

[38] Buhari, 44. kitap.
[39] Buhari, 52. kitap; Tirmizi; 33. kitap
[40] Buhari, 53, kitap.
[41] Buhari, 54, kitap
[42] Buhari, 93, kitap tirmizi,13. İbn Mace 13, kitap.
[43] Müslim 28, kitap, Nesai 45,kitap Muvatta,44,kitap
[44] Müslim 30 kitap; Ebu Davut 23 kitap; Muvatta; 36.kitap
[45] Nesai 49, kitap
[46] Yine Resûlullah (sav) huzuruna gelen davaları karara bağladığı ictihadlar vardır, Bu ictihadları yazan eserler telif edilmiş **Zadu'l-mead'** ın beşinci cildinde olduğu üzere Resülü ekremin hükümlerini ihtiva eder.
[47] Abdülkadir Şener (1983) **İbn'ul-Münzir, Ebu Bekr Muhammed b. İbrahim b. elMünzir. Kitabu'l-İcmâ, tahkik ve terceme**, Ankara.
[48] İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Hazm. **Meratibu'l-İcmâ fi'l-İbadât ve'l-muamelat ve'l-mu'tekadat, Daru'l-âfaki'l-Cedide**, Beyrut 1402/1982, 3. Baskı.
[49] Ed-Devalibi, Muhammed Maruf, **el-Medhal İla İlmi Usuli'l-Fıkh**, s, 402, 429

Özellikle Raşit Halifelerin idarecilere ve hâkimlere gönderdikleri yönetmelikler ve mezhep müçtehitlerimizin, fakihlerimizden önde gelenlerin yaptıkları yorumları ve uygulamaları hassaten gözönünde bulundurmalarıdır. [50]

İslam hukukuna göre fakih ve müftülerin görüşleri kanunlaştırılmadıkça hukuken halkı bağlamazken, idarecilerin kararları ise yaptırım gücüne sahip olduğundan bağlayıcı olmaktadır. Ancak idarecinin içtihad tercihi, kanun boşluğunun doldurulması maslahat prensibine bağlı olmalıdır. [51] İlmi bir faaliyet olan içtihadın bağlayıcılığının zayıflığına rağmen idarecinin ilmi olmayan bir kararının bağlayıcı olması siyaset-i şer'iyyeden kaynaklanır.[52]

Siyâset-i şer'iyyenin önemli ve işlevsel kaynaklarından biri olan sözlükte "iyi, toplumca yadırganmayan" manalarına gelen örf'dür. Türkçemizde ise sosyal davranış biçimleri[53] manalarına gelen örf aklıselim insanların hoş gördüğü davranışlardır. Özellikle terim manası ile örf, siyâset-i şer'iyyeye yakın manalara gelir. "Örfün her iki anlamıyla da iç içeliği siyaset-i şer'iyyenin yasa ve töre ile bağlantılı olmasının bir sonucu olarak görülebilir."[54] Siyaset-i şer'iyye ile örfi hukuk Osmanlı zamanında büyük ölçüde örtüşme olmuştur.[55]

Hanefi ve Maliki mezhebinde önemli yeri olan istihsan, siyâset-i şer'iyyeninde kaynaklarından biridir. Bazı istihsan çeşitlerinde, adalete ve erdemlere uygun olarak yapıldığı için bazen hukukun, kanunların genel prensibinden sapma vardır. Zaman zaman bu iki kavramın birbirlerine aynı çizgide buluşarak yardımlaşmaları siyâset-i şer'iyye sebebiyle olmuştur. Ayrıldıkları nokta ise istihsanı müçtehidin, siyaseti şer'iyyeyi ise devletin yetkili organları, idareciler, valiler yapmasıdır.[56]

---

[50] Fahrettin Atar, **İslam İcra ve İflas Hukuku**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1990, s. 87

[51] Raiyye üzerine tasarruf maslahata menuttur. (insanları idare etmekle görevli olan yetkili kişiler, görevlerini yaparlarken halkın genel yararını gözetmek zorundadırlar.)

[52] Apaydın a.g.e s. 300-301.

[53] İbrahim Kâfi Dönmez, *"Örf"*, **DİA**, s 87, 93

[54] Apaydın a.g.e. s. 300-301.

[55] Ebû Bekr Alaeddîn Ebû Bekr b Mes'ûd b Ahmed el-Hanefî Kâsânî, **Bedâiü's-sanâî' fî tertibi'ş-şerâi'**, Cilt I, ; (Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî, 1982), 250; Kemâleddin Muhammed b. Abdülvâhid b. Abdülhamîd İbnü'l-Hümâm, Fethü'l-kadîr, c. 1 (Beyrut: **Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye**, 2003), 28.

[56] Apaydın a.g.e. s. 300-301; Kâsânî, **Bedâî'**, 1, 25; İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-kadîr**, 1,152.

Siyaset-i şer'iyyenin en önemli kaynağı ıstıslahtır. Nassların kabul ettiğine veya reddettiğine dair açık bilgi bulunmayan kamu maslahatı, bir fıkıh çıkarım metodudur. Karafi ve İbn Kayyim'e göre halkın menfaati ve kamu otoritesi ile ilgili meseleler en çok ıstıslah metodu ile gözetilebilir. Yine halife ve idareciler ıstıslah yolu ile kamu menfaatini gözetip kamu otoritesini sağlayabilirler. İbn Nüceym'in -siyaset hakkında bir delil bulunmasa da maslahat ilkesine dayanarak, siyaset'i şer'iyye ile amel edileceğini söylemektedir.[57]

"Raiyye, yani tebaa üzerine tasarruf maslahata menuttur" (Mecelle m. 58) külli kaidesi siyâset-i şer'iyyenin maslahat esasına dayalı olduğuna bir başka delildir.

Raşid halifeler, takdir yetkileriyle ıstıslahı kullanmışlar ve idari ve hukuki alandaki boşlukları kapatmışlar böylece kamu yöneticilerine örnek teşkil etmişlerdir. Bu tür uygulama ve ilkelerin siyaset-i şer'iyye şeklinde isimlendirilmesi de, bunların fıkha uygun olduğunu gösterir.[58]

Maşlahat prensibine dayanarak yapılan uygulamalara örnek olarak, Kuran'ın mushaf haline gelmesini sağlamak, Hz Ebu Bekir (ra) Hz Ömer'i halife olarak seçmesi, Hz Ömer (ra) ise hilafeti kendisinden sonra altı kişilik heyete bırakması, hapishanelerin yapılması, divan teşkilatının kurulması, Müslümanlar adına para basılması gibi konular gösterilebilir.[59]

Hz Osman da Mescidi Nebevi 'nin hemen yanında bulunan bina edilen vakıfların yıkılması, cemaatin çoğalması sebebiyle mescidi Nebevi'nin genişletilmesi, zamanında ortaya çıkan Mushafların yok edilmesi ve bir Mushaf'ın esas kabul edilmesi, cuma namazı için ikinci defa ezan okutulması, Müslümanların maslahatına uygun birçok uygulamalar maslahat ilkesine itimat olarak yapılmıştır.[60]

---

[57] Abdülvehhâb Hallaf, **es-Siyaset-i Şer'iyye** s,6

[58] Şükrü Özen **İstislah** XXIII/387. Ayrıca bk. Ebû Abdullah Muhammed Şevkani, b. Ali b. Muhammed el-Havlani, **İrşadü'l-fuhul ila tahkiki'l-hak min ilmi'l-usul.** Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1834, s. 808. Bûtî, a.g.e, s. 337.

[59] Karafi a.g.e. 96

[60] Tarsusi, a.g.e; Muharrem Kılıç *''Tarsusi, Necmeddin''* **DİA,** XL / 114 115.

3.1.4. Siyâseti-Şer'iyyenin İslam Hukuk Sistematiğindeki Yeri

Siyâset-i şer'iyyenin genellikle müstakil eserlerde ele alınmakla beraber bazen de ilgili konulara fıkıh kitaplarında değinilmiştir. İslam Hukuku öncelikle ibadat, muamelat, ukûbât (bazılarına göre bunlara miras da ilave edilir) kısımlarına ayrılır. Siyâset-i şer'iyyenin edebü'l-kadı bölümlerinde de konu edildiği görülmektedir. Kanatimizce siyâset-i şer'iyye, özel bir ilim dalı gibi disiplini olmayan fakat fürû fıkıh ilminin alt dallarından biri olmaktadır.

3.2. Alâaddin Trablusî Hayatı ve Eserleri

3.2.1. Hayatı

Müellifin hayatı hakkında tabakat kitaplarında ayrıntılı bilgiye rastlanmamaktadır. Alanında önemli bir müellif olmasına rağmen kedisi ile ilgili bilgiler genel ve tekdüzedir.

Buna göre müellif Alâeddin Trablusî veya Ebu-l Hasan lakabıyla da zikredilir. Mevcut bilgilerin de genellikle bütün basılı kaynaklarda aynen tekrar edildiğine tanık olmaktayız.[61]

3.2.2. Lakabı

Tam adı Alâeddin Trablusî Ebu'l Hasan: Ali b.Şeyh Garsi'd-din Ebi'l Berekat Halil b. Yusuf et-Trablusî el-Hanefîdir. Kaynakların neredeyse tamamında müellifin isminin Ali İbn Halil diye zikredilmektedir. Trablusî, Şam'da ders okuttuğu medresede ve görev yaptığı yerlerde Alâeddin Trablusî diye tanınmıştır.[62]

3.2.3. Nesebi ve Ailesi

Ailesi hakkında fazla bilgi bulunmamakla beraber müellifin dedesinin Trabluslu olduğu zikredilmektedir. Ancak "Trablus" o dönemde iki şehrin adı olduğu

---

[61] Hayreddin ez-Zirikli *"el-Alam: Kamusu terâcim:"* **Daru'l-İlim,** Cilt: IV Sayı: 286, 2002
[62] Hayreddin Zerki, el-Âlamu li-zerki

kaydedilmektedir. Birincisi Şam diyarında Lazkiyye'de yer alan bugün de Lübnan cumhuriyetine bağlı olan yerdir. Diğeri ise Batı Afrika'da yer bulunan Trablusgarb diye bilinen yerdir.[63]Alâeddin et-Trablusî'nin Şam'da doğup büyüdüğüne dair Hayreddin Zerki'nin *el'Âlâm* kitabında bilgi vardır.[64] Bu bilgilerden yola çıkarak Trablusî'nin çok tanınan biri olmadığı anlaşılmaktadır.

3.2.4. Mezhebi

Trablusî yaşadığı dönemde Hanefilerin yoğun yaşadığı Şam'da dünyaya gelmiş Hanefi hocalarda ders alıp kadılık görevinde Hanefi mezhebini uygulamıştır.[65] Nitekim Muinül hükkamda konuları açıklarken tercih ettiği hükümlerden müellifin açıkça Hanefi mezhebine mensup olduğu görülmektedir.

3.2.5. Görevleri

Trablusi, Şam'da eğitimini bitirdikten sonra Kudüs'te kazâmakamında kadı olarak görevi üstlendi. Lakin kaynaklar orada ne zaman göreve başladığına dair pek bilgi vermiyor. (Recep ayın 1445) Edirne'de yazıldığının belirtilmesi müellifin bu tarihten sonra görev yaptığına kanat edildi. Ayrıca Dımaşk'de medrese inşa ettirdi (h.811) aynı medresede yıllarca ders hocalığı yaptı.[66]

3.2.6. Eserleri

Alâaddin Trablusî, hadis ve tefsir ilim sahibi olmasına rağmen fıkahtan eser vermiştir. Biri *el-İstiğna fi şerhi'l vikayeti'r-rivaye fi mesaili'l-Hidaye* adlı eseridir. Bu kitap Hanefi mezhebinin bugüne kadar gelmesinde önemli yer tutan *el-Hidaye*[67] adlı eserin üzerine yazılan şerhtir. Müellifin kendiside iki yerde bu kitaba atıfda

---

[63] Mustafa Mahmud, *İ'camu'l Â'lâm*. **Daru'l Şekafetü'd Diniyye** s, 244.245. 2006.
[64] ez- Zirikli a.g.e.
[65] Kâtip Çelebi "*Keşfu'z-zunûn an'il-esami ve'l-funun*" **Daru'l-ihyau et-Turas** Cilt: II. S. 1745, 1941
[66] İbn Hacer Askalani **İnbâu'l-Gumer bi Ebnâi'l-Umür**. " *Lecnetü İhyau't-turas*" Cilt: II s.400 1969
[67]

bulunmuştur.[68] İkincisi ise tezimizinde konusu olan *Mu'înü'l-hükkâm fîmâ yetereddedü beyne'l-hasmeyni mine'l-hükkâm* adlı eseridir.[69]

Çalışmanın ilk bölümümünde *Mu'înü'l-hükkâm* hakkında ayrıntılı bilgiler verilecek, ikinci bölümde de *Mu'înü'l-hükkâm'daki* siyaset-i şeriyye kısmı tahlil edilecektir.

1. BÖLÜM: MUİNÜ'L-HÜKKÂM HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Eserin Tanıtımı

Muînü'l-hükkâm içerdiği mevzular açısından telif ettiği dönem ve coğrafyadaki bir Müslüman'ın yargı kazâ mahkeme alanıyla ilgili pratik hayatta karşılaşacağı birçok problemi çözüme kavuşturacak özellikte bir eserdir. Bu gaye ile çeşitli konulara yer verilmiş, bunlar misallerle anlatılmıştır

Tam adı ve Alâeddin Trablusî'ye nispetinin sıhhati: Alâüddîn Trablusî kitabının başına *Mu'înü'l-hükkâm fî mâ yeteraddedu beyne'lhasmeyni mine'l-ahkâm*'dır diye adını vermiş ve kaynaklarının çoğunda da bu isimde geçmesine rağmen eser farklı isimlerle de anılmaktadır.[70]

"Mu'înü'l-hükkâm", "Lisanu'l-hükkâm fî marifetül-hükkâm", "Mu'înü'l-hükkâm fî mâ yeteraddedu beyne'l-hasmeyni mine'l-ahkâm" gibi bunların dışında kısaca *Mu'înü'l-hükkâm* diye de zikredilir. Mu'înü'l-hükkâm 'ın Alâeddin Trablusî' ye nispetinde kayda değer bir ihtilafın olmadığını ifade eden biyografi kitapları ve fakihler çoğunluktadır.[71] Müellifin Muînü'l-hükkâm haricinde bir eserinin bulunmadığı [72]belirtilmiştir.

---

[68] Ebu'l-Adl Zeynuddîn Kasım b. İbn Kutluboğa b.Abdıllâh es-Sûdûnî el-Cemali el Mısrî, *Tacü't-teracim* s,291. . Elimizdeki kaynaklarda *el-İstiğna'nın* adlı kitabı haricinde bir eserinin bulunmadığı belirtilmiştir.

[69] Çelebi, a.g.e, s.1745.

[70] Çelebi, a.g.e: Hayreddin ez-Zirikli, a.g.e; Serkis a.g.e; Bağdadî, *"Hediyyetü'l-ârifîn,"* Cilt I, s. 732; Ahmed İdris *"el-Mısrî, el-Ahkâm fî Temyizî" Fetavâ*, Cilt: I, s. 19; Abdullah Kahraman, *"Alâüddîn et-Trablusî"* Cilt: XLI, 2012, s. 291-292.

[71] ez-Zirikli, a.g.e; Serkis, a.g.e; Kahraman a.g.e; Bağdadî, a.g.c, ; Çelebi, a.g.c. ; İdris a.g.c.

[72] Keşf-üz-Zünun

Alâeddin Trablusî eserinin usulünü İbn Ferhun'un *"Tebsiret'ül-hükkâm* adlı eserinden almış ancak bunu da belirtmemiştir.[73] Abdulfetteh Ebu Gudde, Kâdı İbn Ferhun'dan nakledilen kitaplarla özellikle *Tebsiret'ül-hükkâm* adlı eseri ile Alâeddin Trablusî'nin Muînü'l-hükkâm'ını bir araya getirmiştir. Alâüddîn Trablusî'nin eserini ne zaman ele aldığına dair kesin bir bilgiye ulaşılmamaktadır. Yalnız yaptığı alıntılardan Hicrî 800'den sonra telif ettiği bilinmektedir.[74]

1.1.1. Eserin Yazılmasındaki Amaç

Alâeddin Trablusî, eserinin mukaddimesinde[75] yargı ilminin önemi ve toplum hayatındaki yerini zikrettikten sonra En'am sûresinde 115. âyetini zikredip, "Allah (c.c.) Hz. Dâvud'u (a.s.) doğru karara ulaşmak için ictihad etmesinden, Hz. Süleyman'ı da (a.s) hem ictihad etmesinden hemde isabet etmesinden dolayı yüceltmiştir" demektedir. Yine (Maide sûresi 42) âyeti kerimesinde "(eğer hükmedeceksen insanlar arasında adaletle hükmet, muhakkakki Allah (c.c.) adaletle hükmedenleri sever)" âyeti kerime gereğince hangi şeyin Allah'ın muhabbetinden daha üstün olacağını zikrederek adaletli yargılamanın önemini açıklayarak kitabı telif etmesindeki amacı vurgulamaktadır.

Bilahere Hz. Hasan'dan (r.a.) (Sâd sûresinin 20. âyetinde Hz. Süleyman'a (a.s.) verildiği zikredilen **"fasle'l-hıtâb"** dan kasıt kaza/yargı ilmi olduğunun rivayet edildiğini açıklayarak mukaddimesine şöyle devam etmiştir.

"Kâza ilminin çok önemli, ulvi bir yeri olduğunu onu bilmenin ve ayrı bir ilim dalı sahibi olmanın farklılığını zikreder. Kazâ ilmini bilmenin fürûu fıkıhtan ayrıldığını ve onun kendine has bir disiplini olduğunu beyan etmektedir. Çünkü cüz'î olayları bilmenin yanında akan kanların durdurulması fesad çıkaranların, bozgunculuk yapanların bu ilim sayesinde son bulacağını beyan etmektedir. Devamında bu ilmin peygamber makamı olduğunu, yüce bir mevkisi olduğundan vurgulamaktadır. Bu kâza ilmini çoğunun furûu fıkıh kitaplarında bulunmadığını, fakihlerin bundan yoksun olduğunu söyleyerek Mu'inu'l-hükkâm'ı yazmanın gereğinin kaçınılmaz

[73] Karafi a.g.e 124
[74] ez-Zirikli, a.g.e, s. 286.
[75] Trablusî, Mu'inu'l-hükkâm, s, 2,3,4.

olduğunu açıklamaktadır. Ona göre karar ve hüküm vermenin dayanağı bu kazâ ilmidir."[76]

Daha öncede yargı konusunda telif edilen kitaplarda noksanlıkların bulunduğu ve ele aldığı eserinin bu eksikleri gidermek için olduğu, yargının herkezce görülmeyen taraflarını tespit ederek zor sorunları sonuçlandırmak ve çözüme kavuşturmak için kitabı yazdığını belirtmiştir.

Daha önce de yargı konusunda telif edilen kitaplarda noksanlıkların bulunduğunu tesbit etmiş, ele aldığı eserinin bu eksikleri giderecek mahiyette olduğunu ve yargının herkesçe görülmeyen taraflarını tespit ederek durumu kuşkuya düşürmeyecek biçimde zor sorunları sonuçlandırmak çözüme kavuşturmak için bu kitabı yazdığını belirtmiştir.

1.1.2.Yazılış Tarihi

Alâeddîn Trablusî, Mu'inu'l-hükkâm'ı ne zaman telif ettiğine dair kesin bilgi elde edemedi. Fakat yaptığı atıflardan ve yorumlardan bu eseri el-İstiğna adlı kıtabından sonra telif ettiğini,[77] el-İstiğnâ'in sonunda eserin 849 yılı Receb ayında (Ekim 1445) Edirne'de yazıldığının belirtilmesinden hareketle müellifin bu tarihten sonra telif ettiği manasına gelmektedir.[78]

1.1.3. Eserin Önemi

Hem sistematik hemde tatbikata yer veren eserlerin arasında İslam muhakeme hukuku alanında telif edilmiş olan, Mu'in'ul-hükkâm ilim adamlarından müspet değerlendirmeler almış, kitaplarda kaynak olarak kullanılmış, hükümleri meseleleri nakillerde bulunulmuştur, Nitekim tercih ve görüşleri Hanefi fukahasından El-Hamevi (H.1098) *Ğamzi uyuni'l-besair fi şerhi'l-eşbah ve'n nezai*r adlı kitabında, Osmanlı döneminde yaşayan Azmizade (H.1050), *el-kavlü'l-hasan fi cevap* adlı

[76] Trablusî a.g.e s,4.5.6
[77] Trablusî a.g.e s. 79.
[78] Kahraman a.g.e

kitabında atıf yapmış[79] kaynak göstermişlerdir, büyük bir boşluğu doldurmuştur. Kendisinden sonra gelen fukahanın kitaplarında, risalelerinde örnekler bolca vardır.[80]

Bugün de bu eser alanında ders okutan ve kitap telifi yapanlar için önemli bir kaynaktır. Kitabın müellifin kendisinden daha meşhur olması kitabının önemine matuftur. Fürûu meseleleri işleme tarzı, konuları ele alış usulü, ictihadları değerlendirme muhakemesi akla gelen ve gelmeyen birçok ahkâmı ele alması, örneklerinin bolluğu ile günümüz islam araştırmalarına usul hukukuna destek olmaktadır.

Yargılama görevi, insanların hukukunu doğrudan ilgilendirdiği için yazarımız kitabın başında yargılama ilminin öteki ilimlerden farkına ve ehemmiyetine işaret etmiş bu ilmin fıkhın kesin ölçüler gerektiren kollarından biri olduğunu bildirmiştir.

Muînü'l-hükkâm içerdiği mevzular açısından telif ettiği dönem ve coğrafyadaki bir Müslüman'ın yargı alanıyla ilgili pratik hayatta karşılaşacağı birçok problemi cevaplayacak özelliktedir. Bu gaye ile ayrıntı olabilecek meselelere yer verilmiş, bunlar örnekler anlatılmıştır.[81]

Trablusî'nin kitabın başında da zikrettiği kazâ(yargılama) ilminin mukaddimeleri Mu'înü'l-hükkâm 'ın yazılış gayesi; kanıt gösterme vasıtaları ile ilgili ahkâmı muntazam bir şekilde ele alarak, kâdıların önlerine çıkan her meselede başvuracakları kılavuz bir eser ortaya çıkarmaktır. Vesaik (yargılama belgeleri) eserlerinde çok yetersiz bir şekilde ele alınmakla birlikte fıkıh kitaplarında neredeyse hiç bulunmamakla beraber içindeki konular kaza(yargı) ilminin mukaddimelerini içerir.

1.1.4. Eserin Sistematiği

Mu'înü'l-hükkâm yargıçların kararlarının önemi, mevzusu, sabiteleri, delilleri ve siyaset-i şer'iyye olmak üzere üç kısımda farklı alt başlıklara ayrılmıştır. Yargılama

---

[79]. El-Hamevi Ebu'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. Muhammed b. El-Hanefi. (H.1098) Ğamzi uyuni'l-besair fi şerhi'l-eşbah ve'n nezair. s,1/441, 447, 2/318, 334, 435, 363,365, 3/450, 4/445 sayfalara bk.

[80] Azmizade (h.1050) vefat etmiş, el-kavlü'l-hasan fi cevap adlı kitapda s,6,26,44,86,149,158,159317,344 ve başka sayfalara bk.

[81] Trablusî a.g.e s.168,169,170

insanların hukukunu direkt ilgilendirdiği için müellif kitabın başında yargılama ilminin öteki ilimlerden farkına ve ehemmiyetine işaret etmiş bu ilmin fıkhın en hassas kollarından biri olduğunu bildirmiştir.

Eserin başlıklandırma sistemi kısım, bâb, fasıl, rükün, mesele, fer', nev' şeklindedir.

a) Kısım (el-Kısmu...)

Mu'înü'l-hükkâm'ın üç ana "kısım" başlığı ile farklılıklara ayrılır. Bunun yanında birinci "kısmın" üçüncü babının beşinci rüknünün yedinci "kısmı" başlıklarını da kullanmıştır. "kısım" kelimesinin ana başlık olarak istimar edilir, akabinde yan başlık cümleleri alır.

b) Bâb (el-Bâbu...)

Eserin birinci ve ikinci kısımlarının ana bölümlerini ayırırken "bâb" başlığı ile ayrılır. Birinci kısımda dört tane bâb olurken İkinci kısımda ise elli bir tane bâb olmuştur. Her "bâb" lafzından sonra alt başlıklar zikredilir.

c) Sıra Numaralı Fasıl (el-Faslu...)

Birinci kısımda seksen dokuz tane fasıl vardır. Müellif bu fasıllar ile bölümleri birbirinden ayırır. Bundan başka kitabın şu babındaki şu rüknünde altıncı fasıl, yedinci fasıl, dokuzuncu fasıl gibi kısımların altında numaralı fasıllar vardır. Ayrıca kitabın ikinci kısmının yirminci babında açılan numarasız bir faslına altında da numaralı fasılları görebiliriz.

d) Fasıl (Faslın...)

Alâeddin Trablusî "fasıl" başlıklarını çok kullanmış ve sıra numarası da vermemiştir. Bunu bazen bir babın hemen altında şahit olabiliriz. Bazen de numaralı "faslın" devamında bazen numarasız bir "faslın" altında zaman zaman da rükün başlıkları altında yer yer de kısım başlığı altında rakam vermeden konular açar. Bu "fasıl" kelimelerinden sonra bazen de başlık cümlesi olarak gelir. Zaman zaman da başlık

zikretmeden doğrudan mevzuya girer. Bazı "fasıllar" yalnızca bir meselenin söylendiği birkaç paragraftan ibarettir.

e) Rükün (er-Rüknü...)

Birinci kısımda beş tane "rukün" vardır. Müellif rükün kelimesini önem gördüğü için kelimesini kullanmıştır.

f) Mesele (Mes'eletün, el-Mes'eletü...)

Trablusî kitabının hâkimlere mahkemede kullanmalarına yardımcı olmak için ele aldığı meseleleri soyut kurallardan somut olaylara indirerek anlaşılmaya yardımcı olmuş ve yerleşmesine çok önem vermiştir. Bundan dolayı eserimize dağınık gibi duran meseleleri bir disiplin bir sistem içinde bir arada zikretmiştir. Hatta kitap şöyle gelişigüzel bir şekilde karıştırsa şahit olacaktır ki insanın rahat etmesi için yardımcı olmuştur. Zaman zaman fıkıh bâblarındaki meseleleri eserimizde başlıklar altında ele alır.

g) Fer' (Fer'un)

Trablusî "mesele" başlığı ile "fer" başlığını aynı manaya gelmediği halde çoğunlukla aynı manada kullanmıştır. Hem birinci kısımda hem ikinci kısımda çokça şahit oluruz.

h) Nev' (Nev'un, en-Nev'u...)

Genelde sıra numarası vardır. Bir şeyin çeşitlerini sıralarken aralara septirmiştir. Çok az kullanılmıştır.

i) Minhu, Minhâ, Min Zâlik

Daha önceki konu ile ilgili bir konu bağlamak için kullanılmıştır.

j) Tembih (Tenbîlun...)

Mu'înü'l-hükkâm'da pek rastlayacağımız "tenbih" başlığı kendisinden önce geçen mesele / fer / nakil ile ilgili olarak dikkat edilmesi gereken konuların uyarı mahiyetinde kullanılmıştır.

Diğer alt başlıklar

k) Beyân (açıklama)

l) Fâide (faydalı)

m) Tetmîm (tamamlama)

n) İstidrâk (derece derece anlatma)

o) Suâl-Cevap

Trablusi Mu'inu'l-hükkâm'ı üç ana (bölüme) ayırmıştır:

* Birinci bölümde kazâ ilminin temelleri üzerinde durmuştur. Müellif beş bâbdan oluşan bu bölümde kazânın anlamı ve hükmü, kazânın fazileti ve kazâya teşvik, kâzanın vacip, müstehap ve haram kısımları, kazânın getirdiği yetkiler ve emirlik, kazâ görevinin gerçekleşme lafızları ve geçerli olma şartları, kazânın rükünleri olan hâkim, kendisi ile hüküm verilen esaslar, lehine hüküm verilen kişi üzerinde hüküm verilen konu, aleyhine hüküm verilen kişi ve kazâ usulü konularını ele almıştır.

* İkinci bölümde kazâ için kullanılan deliller ve bunların yerine geçen şeyler üzerinde durulmuştur. Ellibir bâbdan oluşan bu bölümde; şahitlik, yemin, hâkimin olaya dair bilgisi, sulh, ikrar, suküt gibi konular yanında bey bi'l-vefa, nikâh, mehir, nafaka, hulu', fuzulinin tasarrufları, muhayyerlikler, ortak mülkiyet üzerinde tasarruf gibi özel durumlara da yer verilmiştir.

* Üçüncü bölüm, siyaset-i şeriyye ile hüküm vermek başlığı altında otuz kadar fasıldan oluşur. Öncelikle siyaset-i şeriyyenin meşruiyyeti, siyaset-i şeriyye ile hüküm verme, töhmet ve düşmanlık davaları, zalimin malının müsadere yoluyla

satılması, öldürme, hırsızlık, zina, kazf, (iffete iftira), hırabe (eşkıyalık), mukaddesata hakaret gibi çeşitli suçlarda ve tazir, hapis, gözetimli takip, tazmin gibi yaptırımlarda siyaset-i şeriyyenin etkileri üzerinde durmuştur.

Birinci bölümde hükümlerin kendisi üzerine bina edildiği giriş bilgileri ve kazâyargı ilminin mukaddimeleri içermektedir. İkinci bölümü; kaziyyelerin ve delillerin ispat vasıtalarını içeriyor. Üçüncü bölümü; siyaset-i şer'iyye ile hüküm vermenin ve siyaset hakkındaki ifrad tefrid ve orta görüşleri içermektedir.

Muînü'l-hükkâm'ı anlatırken yer yer mezhep içindeki diğer müçtehitlerle olan farklara değinilip ve düşünce farklılıkları zikredilmiştir. Aynı zamanda İslam hukukunda Edebü'l-kâdî ve siyaset-i şer'iyye konularında farklı düşüncelerin oluşmasında birden fazla sebeplerin olduğu fark edilmiştir. Alâeddîn Trablusî söz konusu kaynaklardan sadece nakillerde bulunmamıştır. Eserine aldığı birçok meseleyi değerlendirmeye tabi tutmuştur. Geniş bilgisi ince kavrayışı ilimlere olan vukufiyeti ile her zaman bilimsel olanı bilimsel olmayandan, kuvvetli olan zayıf olandan ayırt edilmiştir. Zaman zaman kaynaklarda zikrettiği her görüşü tenkit etmeksizin ele aldığı gibi yazmıştır. Müellif kitabını üç bölüme ayırmış olup eserin bütün bölümleri hukuk ilmi ile alakalıdır. Yargıçların kararlarının önemi, mevzusu, sabiteleri, delilleri ve siyaset-i şer'iyye olmak üzere üç kısımda farklı alt başlıklara ayrılmıştır.[82]

1.2. Matbu Nüshaları

Mu'inu'l-hükkamın tesbit edebildiğimiz nüshalar on adettir. 1. Mekke-i Mükerreme Genel Vakıflar İdaresi, Mekke-i Mükerreme Kütüphanesinde mahfuzdur. Tasnif numarası Fetavâ 8, genel numarası 216 dır. Varak adedi 282 dir. Nüshanın tamamı tashih edilmiştir. Birinci nüshada ilk sayfadan sonra yer alan ana kısımları, fasılların ve bâbların fihristi vardır. Özetin altında kırmızı çizgi ve sayfa numarası yer alır. İstinsahı yapan müellifin adını yazmaksızın kendi kitabını referans gösterir. Üzerinde

[82] Çelebi a.g.e, s. 1745.

hac ve vakıflar bakanlığının mührü vardır. (H.1015 ve 1063) yılında elde edildiğine dair üzerinde yazı vardır.[83]

2. Medine-i Münevvere'de Şeyh'ül-İslam Arif Hikmet Kütüphanesindedir. Bu nüsha Medine-i Münevvere'de Kral Abdülmelik Kütüphanesinde bir reyonun içindedir. Numarası (245/256) da olup toplam 219 sayfa içerir. Bu nüshanın her sayfası ise 21 satırdan ibaret olup okunur şekilde güzel hat yazısı ile yazılmıştır. Mu'înü'l-hükkâm adlı eserin Alâeddin Trablusî'ye ait olduğuna dair nisbet vardır.

Yanında 241 numaralı kitap ilk nüshası olup nüshanın ilk sayfasında ve son sayfasında vakfiyenin mührü vardır.[84]

3. Saraybosna'da ki Gazi Hüsrev Bey kütüphanesinde iki nüshadan biridir. Kütüphane numarası 3200 de olup, bir nüshası da Dubai de Macit Derneği eğitim kültür merkezinde 301596, numaralı yerde olup 236 varaklıdır. Bu nüshanın özelliği taliklerin ve tashihlerin (düzeltmelerin) haşiyeleri ayrı bir hat ile yazılmıştır. Birinci sayfasında Gazi Hüsrev Kütüphanesinin mührü görülmektedir. Altında kütüphanenin vakıf mührü ile mühürlenmiştir. Bitiş tarihi (H.951) yılının Safer ayının Pazartesi günü yapmıştır.[85]

4. Gazi Hüsrev Saray Bosna Kütüphanesinin elde ettiği nüshaların ikincisi 3383, numaradadır. Onun bir nüshası da Dubai de Macit Derneği Eğitim Kültür Merkezinde 301608 numaralı kayıtlı yerde yer almaktadır. Bunun tam nüshası 216 numarada yer almaktadır. Bu nüsha Alâeddin Trablusî'yi nitelemeleri ve övmeleri ile diğerlerinden ayrılmıştır. İstinsahı yapan âlim Muhammed Hüseyin b. Ali, Turi kitabında Mu'înü'l-hükkâm ve Alâeddin Trablusî için değerli kıymetli alleme fakih diye nitelemiştir. "Et-Tuyur" adlı kitapta Muhammed Hüseyin b. Ali bu nüshanın Alâeddin Trablusî'ye ait olduğunu doğrulamıştır. Mu'înü'l-hükkâm'ın önsözün

---

[83] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi kütüphanesinde bulunan Osman b. Cuma Zamiri'in tahkik ettiği Muînu'l-hükkâm' s,46
[84] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi kütüphanesinde bulunan Osman b. Cuma Zamiri'in tahkik ettiği Muînu'l-hükkâm' s,47
[85] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi kütüphanesinde bulunan Osman b. Cuma Zamiri'in tahkik ettiği Muînu'l-hükkâm' s,48

altında faydalı bilgileri Lübbu'l-usul'dan almıştır. Turi, Mu'înü'l-hükkâm'dan alıntılar yapmıştır. Sonra Cami'ul Fetavadan yorumlar ve nakiller vardır. [86]

5. Türkiye de Fatih Kütüphanesinde yer almaktadır. Bu kütüphane İstanbul da Süleymaniye Kütüphanesinde 2475 numaradadır. Sayfaların sayısı 131 dir. Her sayfa okunur bir yazı ile yazılıdır ve 25 satırdan ibarettir. Kitabın önsözü tam yazılarak musannifin ismi de vasıflarıyla beraber yazılmış ve *Mu'înü'l-hükkâm fîmâ yetereddü beyne'l-hasmeyni mi'nel-ahkâm* diye zikredilmiştir. " Ebu'l- Hasan er-Raci Hasen el-Munkalip Ali b. Halil b. Yusuf el-Hanefi, Kudüs'ü Şerif Kadısı diye bilinendir". Tashihini Abdül Muhammed b. Ali el-İmadi yapmıştır.

يا ايها المولى الزي عمت ابادیه الجزیلة

اقبل هدية من يرى في حقك الدنيا قليلة

Metinde iki satırlık şiir vardır. Bu nüsha müellifin vefatından dört yıl sonra yazıldı, düzeltildi ve mukabele (karşılıklı) edilerek okundu. "Kâtip Mu'înü'l-hükkâm fîmâ yetereddü beyne'l-hasmeyni mi'nel-ahkâmı yazmakla bitirmiştir.

6. İstanbul'da Süleymaniye Kütüphanesinde, Laleli Kitaplığında 802 numaralı 275 numaralı levhadadır. Her sayfada nüsha hattı ile on dokuz satır yazılmıştır. Âdâbu'l-kazâ kitabının konularına işaret eden muhtasar başlıklar verilmiştir. Kitabı kopyalayan kişi metinden silinen kelimeleri düzeltmiş, bazı talikler yazmış, ihtiyaç duyulan kelimeleri ve ıstılahları aslına uygun açıklamıştır. Sonunda iki satırlık beyit yazmıştır.[87]

وقد اعانني عون النعين العلام في كتابة هزا الكتاب الهام

فلاح لي التاريخ حالة الاتمام تم بعون الحق معيم الحكام

7. İstanbul'da Süleymaniye'ye bağlı Molla Murad Kütüphanesi 1196 numaralı rafta yer alan ve 194 sayfa ve her sayfası 21 satır güzel yazı ile yazılmış olandır. Altında

[86] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi kütüphanesinde bulunan Osman b. Cuma Zamiri'in tahkik ettiği Muînu'l-hükkâm' s,49

[87] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi kütüphanesinde bulunan Osman b. Cuma Zamiri'in tahkik ettiği Muînu'l-hükkâm' s, 49

Molla Murad Mektebi vakfiyesinin 1180 numaralı rafın mührü vardır. Kitabın sonunda Allah'ın yardımı ile bitirdiğini yazmıştır[88]

8. Türkiye'de İstanbul'da Nuriosmaniye kütüphanesinde Süleymaniye Kütüphanesinde 2026 numaralı yerde olup nüshanın sayfa sayısı 286 dır. Birinci özet sayfasında kitabın ismi muhtasar bir şekilde Muînu'l-hükkâm diye yazılmıştır.

9. Türkiye de İstanbul da Damat İbrahim Paşa Kütüphanesindedir. Bu Süleymaniye Kütüphanesi içinde 726 numarada yer almaktadır. Özet sayfasının başında Muînu'l-hükkâm adlı kitabın ismi, altında kütüphanenin mührü var. Abdullah b. Hasan Allah (c.c.) onu iki dünyada da affetsin ve bütün Müslümanları bağışlasın diye duasını ilave etmiştir. İstinsahı yapan "Âlemlerin rabbine hamd olsun ki Kastamonu ilinde Atabek Gazi Medresesinde devam ettiğim günlerde bunun nüshasını yazdım. Bu kitabı tamamlamada ikinci nasibim ise bir yılda bitirmem oldu demiştir.[89]

10. İstanbul Süleymaniye Rağip Paşa kütüphanesinde (457/591) de dir. Bu nüshanın sayfaların adedi 177 dir. Yirmi dokuzuncu sayfadan sonra kendi sayfası ile başka sayfaların numaraları karışmıştır. Farklılığı Fatiha sûresinin tefsiridir. Kitabın başında iki fihrist sayfası var. Fihristten sonra ait olduğu kütüphanenin mührü ve kitabın numarası var. Sonra kitabın parçaları başlar. Sayfanın sonunda bitirme tarihi ve kütüphanenin mührü yoktur.[90]

Bu çalışmada mevcut nüshalar ile karşılaştırma yapıp Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi kütüphanesinde bulunan Osman b. Cuma Zamiri'in tahkik ettiği Muînu'l-hükkâm' esas alınmıştır.

1.3. Mu'inü'l-Hükkâm'ın Kaynakları

Genel Değerlendirme

---

[88] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi kütüphanesinde bulunan Osman b. Cuma Zamiri'in tahkik ettiği Muînu'l-hükkâm' s, 49

[89] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi kütüphanesinde bulunan Osman b. Cuma Zamiri'in tahkik ettiği Muînu'l-hükkâm' s, 51

[90] Osman b. Cuma Zamiri'in tahkik ettiği Mu'înu'l-hükkâm' s,52

Muînü'l-hükkâm'ın kaynakları hakkında genel olarak şunları söylenebilir. Kullandığı kaynakların çoğu asıl olmakla beraber bazıları da kitaptan alarak ikinci eldir. Çünkü bazı metinlerde iktibasın nerede bittiği ibarelerin nerede başladığı anlaşılamamaktadır.[91]

Bazen kaynakların tam adı söylenmemekte meşhur kısalltma adlarıyla zikredilmekte, bazen de aynı kitap çeşitli yerlerde değişik adlarla anılmaktadır. Aşağıda Muînü'l-hükkâm'ın kaynakları mümkün olduğunca gruplandırılarak verildi. Eserin başlıca kaynaları belirtilmiştir. Müellif adından sonra verdiğimiz ilk isim o kaynağın matbü nüshasına esas olan veya biyografi eserlerinde zikredilen isimdir.

1.3.1. Kurân-ı Kerim

1. Ahkamu'l-Kur'ân; İbnu'l-Arabi Kâdî Ebu Bekr Muhammed b.Abdullah b. Muhammed b. Abdullah b. Ahmed el-Meâfiri (v.543/1148)

2. Ahkamu'l-Kur'ân (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvi,

3. Ahkamu'l-Kur'ân; el-Kurtubi: Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebu Bekr el-Ensari (v.671/1272)

4. el-Cami li Ahkami'l-Kur'an I-XX, Beyrut 1413/ 1993).

1.3.2. Hadis Kitapları

5. el-Muvatta; İmamı Malik; Malik b Enes Maalik b. Ebî Âmir el- Esbahi (93-179/712-795)

6.el-Buhari; Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail b. Muğire (v.256/870)

7. Sahihi Müslim: Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac el Kuşeyri en-Nisaburi (v261/875)

---

[91] Trablusî, a,g,e, s,117

8.İbn Mace: Ebu Abdıllah Muhammed b. Yezid b. Mâce el-Kazvînî (v.273/887)

9. Ebu Davud: Ebu Davud Süleyman b.Es'aş b. İshak el-Ezdies-Sicistani (v.275/888)

10. Et-Tirmizi: Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et- Tirmizi es-Sülemi (v. 279/892

1.3.3. Fıkıh Kitapları

14. el-İşraf ala mesaili'l-hilaf: Ebu İmran el-fâsî: Ebu Musa b. İsa b. Ebi Haccac el-Gafacûmî el-Fasi (v.430/1039)

15.Ed-Delail ve'l-ezdad; İbn Hazm: Ebu Muhammed Ali b. Said b. Hazm el-Kurtubi ez-Zahiri (v.456/1063)

16. Edebü'l-Müfti ve'l-müstefti; (nşr. Abdülmu'ti Emin Kal'aci "Fetava ve mesailu İbn's-Salah" ile birlikte I, Ahkamu'l-Müfti ve'l-müstefti diye de tanınır.

17. el-Furuk ev Envaru'l-burûk fi envai'l-furûk; el-Karafi: Ebu'l-Abbas Şihâbüddin İdris b. Abdurrahman b. Abdullah el-Karafi es-Sunhaci el-behfeşi. (v.684/1285)

18. el-Mebsut: İmamı Serahsi (Ebû Abdillâh Radıyyüddîn Burhânü'l-İslâm Muhammed b. Muhammed es-Serahsî et-Tûsânî (ö. 571/1176)

19. Kitabu İbn Vazzah: İbn Vazzah: Ebu Abdillah Muhammed b. Vazzah b. Bezi el-Kurtubî (v.287/900)

20. Et-Tefri; (nşr. Hüseyin b.Salim ed-dehmani, I-II, Beyrut 1408/1987, 1.baskı) bu eser Muînu'l-hükkâmda el-Cellab diye geçer.

21. En-Nevadiru ve'z-Ziyadat ala ma fi'l-Müdevvene ve ğayriha mine'l-ümmehat". Muînu'l-hükkâmda Nevadiru İbn Ebi Zeyd diye geçer. Bazen en-Nevadir adıylada geçer.

22. Uyunü'l-Mecâlis; el-Beraziî: Ebu Said Halef b. Ebu'l-Kasım b. Süleyman el-Ezdi el-Kayseravanî (v.430/1039)

23. et-Tehzib fi'ihtisari'l-Müdevven". Muînu'l-hükkâmda et-Tehzib diye geçer.

24. Muhtasaru'l-Müdevvene (müellifi bulunamadı.)

25. et-Tebsıre: İbn Ferhun

26. el-Veciz; İbn Ebi Talha el-Endülüsi: Ebu Bekr Abdullah b. Talha el-Yabiri el-İşbili (v.513/1119).

27 el-Medhal; İbn Rüşd (el-Ced):Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b.Muhammed b.Rüşd el-Kurtubi (v.520/1126)

28. el-Hidaye Şerhu Bidâyeti'l-mübtedî: İmamı Merğinani, Muînu'l-hükkâmda el-Hidaye diye geçer.

29. el-Cevahir: İbn Şaş

30."el-İmla ale'l-Cellâb" İbnu'l-Cellab'ın "et-Tefri" (el-Cellab) adlı eseri üzerine yapılmış bir çalışma)

31. Câmiu'l-ümmehat: İbnu'l-Hacîb: Ebu Amr Osman b. Ebu Bekr b. Yunus er-Ruveyni el-Mısri (v.646/1249)

32. Kadı Iyaz: Ebu'l-Fazl Iyaz b. Musa Iyaz b. Ömer el-Yahsubi es-Sebtî (v.544/1149)

33. ez-Zehîra; Karafi

34. et-Tavzih; Eserin müellifi bulamadı.

(İbnu'l-Hacib'in Camiu'l-ümmehat adlı eserinin şerhidir.

35. Minhâcu'l-kaza: Eserin müellifi bulamadı.

Sahnun; Ebu Said Abdüsselam b. Said b. Habib et-Tenuhi (v.240/854)

36. Edebu'l-kudat; Eserin müellifi bulamadı.

İbnu'l-Mevvaz; Ebu Abdillah Muhammed b. İbrahim b. Ziyad el-iskenderî (v.269/882)

37. Risaletü'l-kaza: Eserin müellifi bulamadı.

Habib b. Nasr; Ebu Nasr Habib b.Nasr b. Sehl et-Temimi (v287/900)

38. es-Sicillât; el-Karavi: Ebu Bekr Ahmed b. Abdurrahman b. Abdıllah el- Havlânî el-Kravî(v432/1040)

39. el-İstiğna fi adabi'l-kazâ kısaca el-İstiğna Alaeddin Trablusî.

40. el-Mâverdî: Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî (v.456.1063)

el-Ahkamu's-sultaniyye ve'l-Vilâyetü'd-diniyye" (nşr. Halid Abdüllatif, Beyrut 1415/1994, Muînu'l-hükkâm da el-Ahkamu's-sultaniyye diye geçer.

41. eş-Şifa: Kadı İyaz

42. Fetava İbn Rüşd: İbn Rüşd el-Cedd (I-III nşr. el-Muhtar b.et-Tahir et-Telili, Beyrut 1407/1987)

43. el-Eymanu bi't-Talak: İbnu'l-Emin el-kurtubi: Ebu İshak İbrahim b.Yahya b. el-Emin el-kurtubi (v.544/1149)

44. İbn Hişam: kadı Ebu'l-Velid Hişam b. Abdullah b. Hişam el-Ezdi el-Kurtubî (v.606/1209)

el-Müfidü'li'l-hükkâm: fi ma yu'radu lehum min nevazili'l-ahkâm" Muînu'l-hükkâm da Müfidü'l-hükkâm diye geçer.

45. Tenbihü'l-hükkâm âlâ meâhızi'l-ahkâm: nşr. Abdülhafız Mansur, Tunus 1988 Muînu'l-hükkâm Tenbihü'l-hükkâm diye geçer.

Er-Ruayni: Ebu Abdillah Muhammed b. Abdülcebbar er-Ruayni es-Susi (v.620/1263)

46. Tenbihu'l-hükkâm âlâ meâhizi'l-ahkâm "(nşr. Abdulhafız Mansur, Tunus 1988. Kitapta "Tenbîhü'l-hükkâm" şeklinde geçer.

47. "el-İhkam fi temyizi'l-fetava ani'l-ahkâm ve tasarufati'l-kâdî ve'l-imâm (nşr. Abdulfettah ebu Gudde, Beyrut 1416/1995, 2. Baskı) Muînu'l-hükkâmda "el-İhkam fi'l-fark beyne'l-fetava ve'l-ahkâm" el-fark beyne'l-fetava ve'l-ahkâm" ve el-İhkâm" adlarıyla kaynak gösterilir.

el-Karafi: Ebu'l-Abbas Şihâbuddin İdris b. Abdurahman b. Abdullah el karafi es-Sunhaci el-Behfeşi (v.684/1285)

48. ed-Düraru'l- mülteka mine'l-mesâili'l-muhtelife:

es-Sudi: Ebu Muhammed Abdullah b. Ebu Bekr b. Yahya b. Abdüsselam el-Mağribi (v.699/1299)

"Nihâyetü'r-râiz fi hulasati'l--ferâiz"

İbn Abdirrafi: Ebu İshak İbrahim b. Hasan b. Abdirrafi er-Rab'î (v.733/1332)

49."Muînu'l-hükkâm ale'l-kazaya ve'l-ahkâm" (I-II, nşr. Muhammed b. Kasım b. Ayyad, Beyrut 1989) kısaca "Muînu'l-hükkâm" adıyla kaynak gösterilir.

50. ez-Ziyadâtü'l-Mülhakatü bi Muîni'l-hükkâm: İbn Abdirrafi

51. Münteka'l-ahkâm: İbn Abdinnur et-Tunusi: Ebu Abdillah muhammed b. Muhammed b. Abdunnur el-Himyeri et-Tunusi (v.749/1348)

52. el-Gırnati: Ebu İshak İbrahim b.Ahmed b. Abdurahman el-Ensari (v. 751/1350)

Vesâku'l-Gırnatî: Muînu'l-hükkâm da Vesâku'l-Gırnatî diye geçer.

53. et-Turuku'l-hukmiyye fi's-siyaseti'ş-şeriyye (nşr. Behic ğazavî, Beyrut.)

İbn Kayyimi'l-Cevziyye: Ebu Abdillah Şemsüddin Muhammed b. Ebu Bekr b. Eyyûb (751/1350)

54. Tezkiratü'l-hükkâm: Kadı Burahaneddin el-Ahnaî: Burhaneddin İbrahim b. Muhammed b. Ebu Bekr b. İsa b. Bedra Kadı'l-kudat.(v.777/1375).

55. el-Cevheri: İsmail b. el-cevheri

56. Ahkâm'u-l hisbe: Ahmed b. Musa el-Hûbi

57. Adabu'ş-şehade: el-Cevheri: Ebu'l-Fazl el-Abbas b. İsmail b. Mamer b. Habib el-Cevher

58. Kitabu'l-Karavi: el-Karavi

59. el-Makalat: İbn Muğis

60. Nevâzilu'l-ahkâm: İbn Beşir

61. Şerhü'r-Risale: ez-Zinati

62. Mecmuû'l-Fetava İbn Teymiye

63. Mesailü'l-kazâbu eserin müellifi bulunamadı.

64. Câmiu'l-ümmehat: İbnu'l-Hacîb

65. Ahkamu İbn Habib: İbn Habib el-Maliki,

1.3.4. Fıkıh Usulü Kitapları

66. el-Cami li Usuli'l-fıkh; Kadi Abdülvehhab: Ebu Muhammed Abdülvehhab b.Ali b. Nasr el-Bağdadi (v.422/1030)

67. ed-Delail ve'l-ezdâd: Ebu İmran el Fasi: Ebu İmran Musa b. İsa b. Ebi Cemra (v.430/1063)

68. İbn Hazm: Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. el-Kurtubi ez-Zahiri (v. 456/1063)

Meratibu'l-İcma fi'l-İbadat Ve'l-Muamelat ve'l-mu'tekadat" Muînu'l-hükkâmda merratibu'l-İcma diye geçer.

69. Edebü'l-Müfti ve'l-müstefti: Abdullah b. Abdurrahman

70. el-Karafi: Ebu'l-Abbas Şihâbüddin İdris b. Abdurrahman b. Abdullah el-Karafi es-Sunhaci el-behfeşi. (v.684/1285)

el-Furuk ev Envaru'l-burûk fi envai'l-furûk. Seyyid Abdurrrahim

1.3.5. Diğer Kaynaklar

66. Camiu'l-hallal: Ebu Bekir el-Hallal el-Bağdadi

68. Nihâyetü' edebü'l-Kadi: İbnu'l-Kâss

69. Edebü'l-kudât: Muhammed b. Abdülhakim

70. el-Fetava: İbn Abdünnur

71. el-İhkam fi temyizi'l-fetâvâ ani'l-ahkâm: el-Karafi

72. el- İstiğnâ: İbn Abdilgafur

73. el-Kavâid ve'l-furûk: el-Karâfî

74: el-Muhtasaru's-sağîr: İbn Abdillah

75. el-Müdevvene: Sahnun

76. el-Münteka: el-Bâcî

77. el-Medarik: Kâdı İyaz

78. el-Meûne: Kadî Abdülvehhab

79. el-Müsamma bi şifai'l-kelam:

80. el-asl: Muhammed b. Eş-Şeybani

81. el-Minye: Kadı Abdül Cebbar

82. el-Kâfi: Küleyni

83. en-Nitâc: Muhammed b. Abdulhamid el-Esmendî

84. el-Münteka: İbn-i Teymiyye

85. el-Mülteka: Kâdı

86. el-Vâzıha: İbn Habib

87. Ez-Zehîra: el-Karâfî

88. El 'Hülasa: İbn Abdirrafî'

89: El 'Künye: : Muhtar b. Mahmut ez-Zahidi el-Garami

90. el-Fetavâ Suğra: Yusuf b. Ahmed el-Havarizmi

92. el-Muhid: Abdullah Zerkeşi

93. Fusûl'i-l Usruşennî: Necmeddin Muhammed b. Mahmud

94. Fetâva: en-Neseffî

95. Fetâva Sâid: Said b. Ali es-Semrkandî

96. Fetâva el-Fadlî: Ebu Amr es'Süddi el-Hanefi

97. Merâtib'u-l İcmâ': İbn-i Hâzım

98. Kitabu'l-cidal: İbnu'l-Kasım

99. Kitabu'l-Kadî Ebi'l-Hasen: İbnu'l-Kassar

100. Kitabu'ş-şerh: İbn Rüşd

101. Kitabu'ş-Şeyh Ebî İshak: İbn Şa'ban

102. Kitabu'n-Netf: Abdullah İbn Kasım

103. Kitabu'l-Hudud: Seyid Şerif Cürcani

104. Kitabu el-fazı'l-küfr: Bedri'r-Reşid el-Hanefi

105. Kitabu't Tâdil ve't Tahrîc: Hafız Ebu'l-Velîd el-Bâcî el-Mâliki

106. Minhâcü'l-Kazâ: İbn Habib

105. Minhâcü's-sünne: İbn Teymiyye

106. Mecmu'ul-Nevazil: Enbevi

107. Medaru'l-hükkâm: Mahmud Fevzi

108. Mirac'u-d Diraye ala Şerh'u-l Hidaye: Kavvam'u-d Din Muhammed el-Kâki

109. Nazmu'z-Zendevisti: şerefüddin el'kerki Şerh'u-l Vikaye: Sadr'u-ş Şeria el-Mahbubi

110. Nevâdiru'l-usul: el-Hakimu't-Tirmizî

111. Nevâzilu'l-ahkâm: İbn Beşir

112. Riyazun-nufus fi tabakat'i-l Ulemâ-i Ifrikiyye: Maliki

113. Şerhu'l-Cellâb: el-Karafî

114. Şerhu İbni'l-Hâcib: İbn Abdisselam

115. Şerhu'l-Minhâc: Takıyyuddin es-Sübkî

116. Şerhu't-Tahtavi:

117. Şerhu't-Tecrid: Ahmed ez-Zebidi el-Yemani el-Hanefi

118. Şerh'u-l Camii: Attâbî

119. Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm: el-Kurtubî

1.4. Eserde Kullanılan Metodlar

Eserde kullanılan metot

Mu'inu'l-hükkâm'ın yazılmasında takip ettiği metod, konuyla ilgili ve bilinmesinde fayda bulunan önemli meseleleri kitapta tahlil ederek yazmayı uygun gördüm". Bu kitabın konularıyla alakalı olmayan meseleleri ve bapları bu kitaba almadım. Fazla ihtisar yapmadan çokta detaya girmeden orta yolu takip ettim. Konuları ele alırken tahlil ederek, meselenin doğruluğunu araştırıp, gerektiğinde münakaşa ederek, şerhlerden yeterince örnekler verdim. Kitabı yazarken yargı ilminin temel kurallarını zikrettim, hükümlere dayanak olan delilleri, siyâset-i şer'iyye kararlarını beyan ettim. Bu aynı zamanda kavaidi fıkhıyyeden, gramerden istifade ettim. Cüz'i meselelerden külli meselelere ve genel gerçeklere giden bir takip ettim. Zira bu eserin telif edilmesinden maksad, bu ilmin genel kaidelerini açıklamak yargıya dayanak olan delilleri, siyâset-i şer'iyye ahkâmını ve yerlerini izah etmektir. Aynı zaman da

mülahazalar arasında denkleştirme yaptım, kuvvetli görüşleri tercih ettim" demektedir.[92]

Hakikaten Alâeddin Trablusî, zikrettiklerinin çoğunu uygulamaya çalışmış, konuyla alakalı olan temel kuralların ve meselelerin ifade edilmesine önem vermiş, lüzumsuz tekrarlardan uzak durmuş, tekrarının gerektiği yerlerde sebebini açıklamış kitabını mukaddimede söylediği esaslara göre telif etmiştir.[93]

Kitabın üslûbu

Eserin metninin sade ve yalın bir dil kullanılması, kitabın ayrı bir özelliğidir. Kitabın ayrıcalıklı kılan önemli özelliği asıl hükümden fer'i hükme (tümden gelim metodunu) intikal etmesidir. Okuyucuyu şerhe ihtiyaç bırakmayacak kadar metin açıktır. Eserdeki noksanlık meseleleri ele alırken müellifin, bapların çokluğu fasılların çeşitliliğinin çok olması sebebiyle okuyucunun konuları idrak etmede zorlanmasına sebeb olmuştur. İstinbat yollarının çeşitliliği ve çokluğu kitabı başka eserlerden ayıran bir özellikdir.

Bazen de mezhep âlimlerinin görüşlerini sunmakla yetinmiştir. Onlardan yargılama esaslarını, kazâ fetvalarını ve fürûu fıkıh meselelerini nakletmektedir. Başka bir ayrıcalığı daha vardır; o da mezhep taassubundan ve başka mezheplere saldırmaktan kaçınmıştır. Hanife mezhebine mensup olmasına rağmen diğer mezheplerden de kuvvetli görüşleri nakletmektedir.[94]

Okucu bir görüşü diğerine tercih etmesinde veya diğer görüşe muhalefet etmesinde bir zarar görmemektedir. İşte bu ilmin çok geniş bir kap olduğuna delalet etmektedir, asla daraltılmamaktadır.

1.4.1. Dil ve Anlatım

Muînü'l-hükkâm'ı okuyan, müellifin metodunu çağdaş tabirle karşılaştırmalı, edebi, berrak ve tümevarım bir üslup bulur. Yani cüz'i meseleleri tümevarım tümden gelim

[92] Trablusî, a,g,e, s, 2,3
[93] Trablusî, a,g,e, s. 207
[94] Trablusî, a,g,e, s,118

yoluyla tahlil etmesi duru sade bir dil kullanması, sözlerinin sıhhatini delillendirmesi, konularını tasnif etmesi, istifadeye açık şekilde düzenlemesi okuyanın istifadesine muvafık olarak ele alır. Yine ihtiyaç duydukça konuları tartışmaya açarak şerhini ve tevilini açıklamaya sunar.

Kitap, mübhem cümlelerden, paragrafın anlaşılmasını engelleyen kelimelerden uzak olmuştur. Bazen aslı hükümden fer'i meselelere geçmektedir. Kitabın sayfalarını uzun uzun okuyan bazı konuları ve fasılları hariç her hangi bir duraksama yapmaksızın veya şerhe ihtiyaç uymaksızın okuyabilmektedir.[95]

Şu ifadeler bu duruma örnek verilebilir;

Birinci kısım siyaseti zâlimedir ki şeriat onu yasaklar. İkinci kısım siyaseti âdiledir "ki hakkı zulümden uzaklaştırır, zulmün çoğunu def eder ve bozgunculara mani olur. O adil siyaset sebebiyle kulları şeriatın maksadına ulaştırır, hakkı ortaya çıkarmak için ona itimat etmek gerekir. Zâlim siyaset, anlayışları saptırır, ayakları kaydırır. Onun ihmali, hakkı zayi eder, haddleri ihmal eder, baltalar, bozgunculara yardım eder ve isyancılara muavenet gösterir. Kapısı açık olursa alçak zâlimlere peşkeş çeker. Kanlar akar haksızca mallar yenir. Bir grup çıktı zemmedilen tefrit yolunu tuttu, bu yolda teori edindi şeriatın kaidelerine zıt tutumlar edindiler, açık hak yolunu kapattılar, rezilce isyancılara yol açtılar.

Yine fıkıh ve usul kaidelerinden çıkarım yaparak kelimenin ikinci ve üçüncü anlamlarından da istifade etmiş ve özel bir üslup kullanmıştır. Sadece bir yerden kaynaktan alıntı yapılması mümkün olmadığı için ve her iki yerde de bulunan ilişkiden dolayı bazı meseleler tekrara düşmüştür.[96]

1.4.2. Nassların Kullanılışı

Alâeddin Trablusî, eserinde hadis-i şerifleri verirken sıhhat değerlendirmesine tabi tutmaksızın kullanmıştır. Ayrıca hadislere, kaynaklarına yer vermeksizin kullanılır.

---

[95] Trablusî, a,g,e, s,136
[96] Trablusî a.g.e, s. 7,8.

Trablusî hadisleri, Kur'ân-ı Kerim den sonra ikinci kaynak olarak sıralar. Âyetleri örnek verir sonra hadisleri zikretmiştir. O hadisleri bazen "haber" şeklinde çoğu zaman da "hadis" ve "sünnet" ifadesi ile nakletmiştir. Örneğin ifk olayı ile ilgili olarak şu istidlali yapar.

لَمَّا وَقَعَتْ قِصَّةُ الْإِفْكِ وَتَكَلَّمَ النَّاسُ بِهَا اسْتَشَارَ رَسُولُ اللهِ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَزَيْدَ بْنَ حَارِثَةَ - رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا -، فَقَالَ زَيْدٌ. أَهْلَكَ يَا رَسُولَ اللهِ وَلَا نَعْلَمُ إِلَّا خَيْرًا، أَوْ لَا نَعْلَمُ مِنْهُمْ إِلَّا خَيْرًا، وَهَذَا لَكَذِبٌ وَبَاطِلٌ...

"İfk olayı gerçekleştiğinde Resulü Ekrem (sav) Ali b. Ebi Talib (ra) ve Zeyd b. Harise ile istişarade bulundu. Zeyd b.Harise "ya Resulellah biz sizin aileniz için hayırdan başka bşey bilmeyiz. Bu haber kesinlikle yalan ve aslı yoktur. Ali (ra) ise "ya Resulellah sizin için kadınlar çok boşayıp bir başka kadın ilede evlenebilirsin. Ve Aişe'nin Cariyenisine sordu".[97]

Müellif yer yer hadisin tam metnine yer verirken, bazen de ihtisar ederek konu ile alakalı kısmına alır. Fakat hadis zincirine yani rivâyet silsilesine yer vermez. Yine, hadislerin cerh ve ta'dil durumunu incelemez, sahih, hasen ve zayıf gibi taraflarını söylemez.

وَاهُ بَعْضُهُمْ. وَمِنْ ذَلِكَ قَوْلُهُ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - " «لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ بِالصَّلَاةِ فَتُقَامَ، ثُمَّ آمُرَ رَجُلًا فَيُصَلِّيَ بِالنَّاسِ ثُمَّ أَنْطَلِقَ مَعِي بِرِجَالٍ مَعَهُمْ حُزَمٌ مِنْ حَطَبٍ إِلَى قَوْمٍ لَا يَشْهَدُونَ الصَّلَاةَ فَأُحَرِّقَ عَلَيْهِمْ بُيُوتَهُمْ بِالنَّارِ[98]

Resulü Ekrem (s.a.v.) şu hadisinde olduğu gibi: "*İçimden geçirdim insanlara namazı kılmalarını emredeyim birine de imamlık yapmasını söyleyeyim. Sonra ben de odun ve yakacak malzemeler toplayayım da namaza gelmeyen insanların evlerini yakayım".*[99]

1.4.3. Kaynak Gösterme

Eserimiz Mu'in'ul-hükkâm yargılama usulü ile ilgili birçok meseleyi kapsamasına rağmen bazı fıkhî delilleri içermediği için tenkide açık kapı bırakmıştır.[100] Bununla

[97] Trablusî, a,g,e, s, 171
[98] Trablusî, a,g,e, s, 171,172
[99] Trablusî. a,g,c, s,172
[100] Trablusî. a,g,e, s.180

beraber mezhep içindeki muteber fetvaları ve ictihadları usulüne uygun şekilde değinmektedir.

Trablusî'nin, bazen kullandığı delillerin kaynağını söylemeden zikretmesi bazen eserin müellifinin sadece adını zikredip eserini zikretmemesi bazen de söyleyip müellifini zikretmemektedir.

Kitabında takriben yüzelli kaynaktan alıntı yapan müellifin kaynak gösterme de kullandığı kalıplar genel olarak şöyledir.[101] Alıntı yapmadan önce kaynağı açıklarken "kâle + eser adı + alıntı"[102]. Bazen "müellif[103] + kitap adı + alıntı"[104]. "fî + kitap adı + alıntı"[105]. "kâle / zekera + fî + kitap adı + alıntı" alıntıdan sonra kaynak göstermek istediği zaman ise "alıntı + kâle / zekera + müellif adı + fî + kitap adı", "alıntı + min + eser adı"[106], "alıntı + min + kitap adı + müellif adı", "unzur + kitap adı"[107], "keza + eser adı", "min + eser adı" müellif adı", nekale + kitap adı"[108].

Müellifin bu uslubuna örnek olarak ibare gösterilebilir:

وَنَقَلَ الْقَرَافِيُّ فِي كِتَابِهِ الْمُسَمَّى بِالذَّخِيرَةِ مَا ذَكَرَهُ الْمَاوَرْدِيُّ فِي الْأَحْكَامِ السُّلْطَانِيَّةِ فِي الْكَلَامِ عَلَى وِلَايَةِ الْكَشْفِ عَنْ الْمَظَالِمِ وَفِي أَحْكَامِ الْجَرَائِمِ.[109]

"Karafi, Zehire adlı kitabında Mâverdîn'in el-Ahkamu's-sultaniyyesinden suçluların hükümlerini anlatırken mezalim mahkemelerinin yetkilerini zikreder".

Trablusî yaptığı karşılaştırmalarda edindiğimiz izlenime göre çoğu zaman alıntı yaptığı eserdeki metni aynen nakletmez bazen özetleme bazen takdim-tehir gibi kendi tasarrufuyla, kendi sözleriyle nakleder.[110]

---

[101] Bu kaynaklar hakkında genel bir değerlendirme için ilgili sayfaya bakın.
[102] Trablusî, a.g.e, s. 98.
[103] Trablusî, a.g.e. s. 196.
[104] Trablusî, a.g.e. s. 189.
[105] Trablusî, a.g.e, s. 178.
[106] Trablusî, a.g.e. s. 181.
[107] Trablusî, a.g.e. s. 180.
[108] Trablusî, a.g.e, s. 182.
[109] Trablusî, a.g.e. s, 173

İzah edilmesi gereken yerlerde husûsen "يقول", "yani der" gibi ifadelerle araya girip izahlar yapar.[111] Zaman zaman da nakli tamamladıktan sonra kendince gerekli uyarı ve düzeltmeleri yapar.[112] Nadir de olsa alıntının bittiğini ifade etmek için "inteha" ibaresini kullanır.[113] Kimi zaman bir meseleyi açıklamak için ve iddiasını ispat etmek için birden fazla kaynaktan da delil getirdiği olmuştur.[114] . Bazen sorunun cevabını bitirmeden hatta cevabını vermeden okuyucuyu cevabını nakleden kitaba yönlendirir.[115]

Örnek 1:

"Adam şöyle "Bu kumaşı kes, bana uygun dik, uzunluğu şu kadar, genişliği de şu kadar olsun "dese, terzide bir parmak kadar noksan veya uzun yapsa tazmini gerekmez. Fazla olursa tazmini gerekir." *Münteka* kitabına ve *Hülasa* kitabına bak[116].

Örnek 2:

"*Adam terziye gömlek yapması için kumaş verse, terzi de onun gömleğini dikse ve bittikten sonra gömleği bozsa, sahibi de terzinin bozduğunu anlasa bilse ve öylece gömleği giyse terziye tazmin gerekmez. Çünkü onun giymesi razı olduğuna delalet eder."* Bu ibare ihtilaflı konuları cevaplamadan bırakmasına örnektir. [117]

1.4.4. Farklı Görüşlere Yer Verme

Müellifinde aktardığı farklı görüşlerden kendince kuvvetli olanı tercih ettiği görülmektedir. Genel olarak fıkıh kitaplarında, ihtilaflı konularda farklı mezheplerin görüşlerine yer vermiş, diğer fukahanın da görüşleri değerlendirilmiştir.

---

[110] Trablusî, a.g.e, s.185.
[111] Trablusî, a.g.e, s.5
[112] Trablusî, a.g.e, s.6
[113] Trablusî, a.g.e, s. 25
[114] Trablusî, a.g.e, s. 205.
[115] Trablusî, a.g.e. s. 205.
[116] Trablusî, a.g.e. s.201
[117] Trablusî, a.g.e. s. 205

Ömer b. Abdülaziz eğer kişi suçunu ikrar etmezse ölene kadar hapsediyordu. Ebu'l-Leys'in rivâyet ettiğine göre bazı kitaplarda şöyle geçer: Adamın birinin sahabelerden birinin malını alması üzerine hapsedilmiştir. Çünki onun insanların malını çalması insanlara eziyet veriyordu. Tekrar eziyet vermemesi için ve bu fiilinden uzaklaştırmak için ve yaptığı bu hırsızlık olayını inkâr ettiği için hapsedilmiştir.[118]

Alâeddîn Trablusî Muînu'l-hükkâm da Hanefi mezhebini esas almakla konulara Maliki,[119] Şafii ve Hanbeli [120] yer verdiğine örnektir. Çoğunlukla müellifin görüşleri Hanefi mezhebi etrafında döner. Üç imam haricinde diğer imamlara da nadiren yer verdiği görülmektedir. Trablusî'nin Ebu Hanife ve fakih talebelerinin görüşlerine az değinmesinin daha sonra ki geç dönem Hanefi fukahâsının görüşlerine yer vermemesinin sebebi fazla ayrıntılara girmeyerek okuyucusunu teferruata boğmamaktadır. Ayrıca bu usulü en makul ve muteber görüşleri almak amacı ile takip ettiğide anlaşılmaktadır. Bazen diğer mezhep fukâhasının görüşlerini sunmakla iktifa eder. Genellikle farklı kazâ, yargı, fetva ve fıkıh kaynaklarındaki kendi görüşlerini sözünden önce nakleder. Mezhep taassubu yapmayıp savunma amacıyla başka muhalif mezheplere veya görüşlere saldırmaz.

Örnek: Fukahadan bazıları hırsızlığı ile müttehem olan birinin dayak vurulması ve hapsedilmesi hakkında ihtilafa düşmüşler. Malikilerden İbn Habib der ki "Hişam b. Abdimelik Medinede Kadı idi. Birgün pedofil ile suçlanan biri için kalabalık bir ortamda çocukla yakınlık kurmaya çalışanın durumu Malik'e sordu. Malik de "dörtyüz kırbaç vurdurdu. Ahmed b. Hanblel ve Şafii fukahasından bir kısmı ise "kadı vuramaz vali vurmalıdır" demişlerdir. Hanbeli mezhebinden bir grup da "kadı hem kırbaçlayabilir hem hapseder hemde taz'ir cezası verebilir" demiştir.

---

[118] Trablusî, a.g.e. s. 185.
[119] Trablusî, a.g.e. s.22
[120] Trablusî, a.g.e. s. 7,14

1.4.5. Görüşler Arasında Mukayese Yapması

Trablusî, Hanefi mezhebindeki görüşleri ve kavilleri karşılaştırarak kuvvetli görüşü benimseyip yapmaktadır. Zaman zaman diğer mezhep İmamların görüşlerine işarette bulunup, ya muvafakat etmiş veya muhalefet etmiştir. Örnek;

Bir adam birini zincirle bağlasa ve üzerine yırtıcı hayvanı bıraksa Ebu Halife'ye göre kısas gerekmez. Müellif, siyaseti şer'iyye açısından ölene kadar ta'zir edilir ve hapse atılır der. Devamı için Mu'nu'l-hükkâm'ın 205 sf bakınız.[121]

1.4.6. Tercih Yapılması

Alâeddîn Trablusî Muînu'l-hükkâm'da fukahayı tenkide tabi tutmadan kendisinin, isabetli bulduğu meseleye muhalif görüşleri nakletmeden tek görüşü tercih etmiştir.

Trablusî, "tercih edilen görüş budur" "sahih olan fetva budur" diyerek tercihini yaptığı gibi farklı görüşleri nakletmiş fakat tercihte bulunmamıştır. Bazen ihtilaflara yer vererek tercihini belirtmeden meseleyi ihtilaflı konu olarak bırakmıştır.

مَسْأَلَةٌ: (لَوْ أَقَرَّ بَعْدَ زَوَالِ الرِّيحِ فَإِنَّهُ لَا يُؤْخَذُ بِإِقْرَارِهِ حَتَّى يُقِرَّ، وَرِيحُهَا يُوجَدُ مِنْهُ، وَهُوَ قَوْلُ أَبِي يُوسُفَ، وَقَالَ مُحَمَّدٌ: يُؤْخَذُ بِإِقْرَارِهِ. وَكَذَلِكَ لَوْ شَهِدَا عَلَيْهِ بَعْدَ زَوَالِ رِيحِهَا لَمْ يُحَدَّ عِنْدَهُمَا، وَقَالَ مُحَمَّدٌ: يُحَدُّ

Örnek: *Bir kişi sarhoş ve ağzı kokulu olarak yakalansa ve kadı'ya götürülene kadar mesafeden dolayı emareler kaybolsa ceza düşmez. Çünkü mesafe özür kabul edilir. Trablusî "İmamı Muhammed, sarhoşluk illetinin konuşurken sözlerini karıştırmasından anlaşılır diyerek tercihte bulunmayarak okuyucuyu fıkıh kitaplarının kitabü'ş-şürb bahsine sevk eder.*

Trablusî, genellikle tercih sırasında Ebu Hanife'yi önce tutmuş, ardından da İmamı Yusuf'un ve İmamı Muhammed'in görüşlerini alır.

وَلَوْ شَارَكَ صَبِيٌّ أَوْ ذُو رَحِمٍ مَحْرَمٍ مِنَ الْمَسْرُوقِ مِنْهُ، أَوْ كَانَ شَرِيكًا لِلْمَسْرُوقِ مِنْهُ فِي الْمَتَاعِ فَلَا قَطْعَ عَلَى وَاحِدٍ مِنْهُمَا فِي قَوْلِ أَبِي حَنِيفَةَ، وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ: يَجِبُ عَلَى شَرِيكِ الصَّبِيِّ وَالْمَحْرَمِ، وَلَا يَجِبُ إِذَا كَانَ أَحَدُهُمَا شَرِيكًا لِلْمَسْرُوقِ مِنْهُ، وَعَلَى هَذَا الِاخْتِلَافِ إِذَا كَانَ فِي قُطَّاعِ الطَّرِيقِ صَبِيٌّ أَوْ مَجْنُونٌ أَوْ أَخْرَسُ [122]

[121] Trablusî a,g,e. s. 205

"Bir hırsızlık olayında malın sahibinin birinci dereceden akrabası, baliğ olmayan biri veya mala ortak olan biri ise Ebu Hanifeye göre kimsenin eli kesilmez. Fakat Ebu Yusuf'a göre hırsızın eli kesilir ama akrabanın, baliğ olmayanın, mala ortak olanın eli kesilmez.

Müfta bih (tercih edilen fetva) görüşü tespit, mezhepler arasındaki ihtilaflarda hükmünün illetli ve delilli olanını belirlemiş, muteber kitaplardan alıntılar yapmıştır.[123]

1.4.7. Hikmetlerden Bahsetme

Fıkıhta objektif olan hükümlerin illetini, zahire göre vermektir. Bazen de müellif meseleyi satırların arasında "hükmuhû" / "hikmetehû" gibi başlıklar altında ele alınmaktadır.[124]

Metne örnek

وَأَمَّا حِكْمَتُهَا، قَالَ بَعْضُهُمْ: حِكْمَةُ مَشْرُوعِيَّتِهَا صِيَانَةُ الْحُقُوقِ.وَأَمَّا مَا تَجِبُ فِيهِ فَالْكَلَامُ فِيهِ فِي فَصْلَيْنِ

1.4.8. Eser Bütünlüğünün Korunması

Trablusî, meselelerin açıklanmasına önem vermiş, konuyla ilgili olan esas kuralların burada zikrettiği esaslara büyük oranda uyum sağlamış gereksiz tekrarlardan kaçınmaya gayret etmiş bazen tekrarı gereken yerde de gerekçesini açıklamış, bazende geriye göndermelerde bulunarak kitabın iç murakabesini temin etmiştir.

Trablusî, bir meseleyi ele alırken eğer varsa o meselenin başka konularla alakasını başka yerlerde de geçtiğini anlatıldığını izah eder. Ayrıca karşılaştırma yaparak benzer farklı yönlere ihtimam edilmesini isteyerek kitabın tamamını idrak edilmesini sağlar.

---

[122] Trablusî, a.g.e. s.184.
[123] Trablusî, a.g.e, s, 186
[124] Trablusî, a.g.e, s, 69

Bundan dolayı Mu'înü'l-hükkâm'ın farklı yerlerinde[125] daha önce geçen meselelerle ilgili olarak "Bu meseleyi daha önce zikrettik", "Bunun zikri geçti" veya "daha ileride tekrarlanacak", "yakında gelecek inşallah" gibi. Bazen de meseleyi daha detaylı araştırabilmek için okuyucuyu ilgili kaynaklara yönlendirir.[126]

1.4.9. Konuları Ele Alma Şekli

Trablusî her meseleyi ele alırken öncelikle nazari bilgiler verip hukukçu mantığı kazandırmaya çalışmakta, akabinde de ele aldığı meselelerle bu nazari bilgilerin kullanılışını göstermektedir. Bunun için çoğu kuralların uygulanışı ile alakalı olarak fıkıh baplarından örnekler vermektedir.

Müellif konularla ilgili olarak kısa da olsa aklî ve naklî deliller verir. Bazen delili öne sunar nassları icmayı ve kıyası akabinde verir. Bazen şer'i hikmet ile illeti birbirine harmanlar. [127] Metinlere bakıldığında bu delillerin; kitap, sünnet, sahabe tatbikatı, fukaha ictihadı olduğu görülmektedir.

Trablusî genellikle kavramların sözlük ve terim anlamlarına değinmeden, konu ile ilgili hükümlere temas ederek giriş yapmaktadır.

Mu'înü'l-hükkâm'ın Önemi

Kâdılar İslâm hukukuna uygun olarak adaletli ve kişilere eşit davranmak yargı görevlerini yerine getirmek zondadır. İnsanların adalet önünde hakları eşittir. Şahıs için hususi mahkeme kurulamaz, yargılanamaz. Bu adaleti ve yargıyı eşit bir şekilde uygulamak için Alâeddin Trablusî'nin ele almış olduğu kitabın ilim ehli tarafından hassaten Hanefî mezhebi içerisindeki yeri inkâr edilmez. Memlûkler döneminde Mu'inu'l-hükkam kaza konularında kaynak olarak kullanılmış ve yargı alanındaki büyük bir boşluğu doldurmaktadır. Bugün de bu alanda araştırma yapanlar için önemli bir kaynak olmaktadır. Eser detaylı planlanma ile konuları ele alması, bolca

---

[125] Trablusî, a.g.e, s, 3
[126] Trablusî, a.g.e, s. 102.
[127] Trablusî, a.g.e, s, 186

kaynak kullanması ve hatıra gelen veya gelmeyen birçok meseleyi incelemesi gibi özelliklere haizdir.

Müellif günümüze ulaşmayan fakat zamanında bilinen bir kısım içtihadların korunup açıklanmasına vesile olmuştur. Trablusî, bu yüzden İslam ülkesinde yaşayan bir müçtehidin adaletin ve yargının ne kadar önemli olduğuna şahit olduğu için eserini bu mihverde ve minvalde yazmış II. Murad'a da takdim etmiştir.

İslâm ahkâmının adalete ne kadar çok önem verdiğine dair şu örnekler veriebilir.

2. BOLÜM: SİYASET-İ ŞERİYYE AÇISINDAN MU'İNÜ'L-HÜKKÂM

Bu bölüm, siyâset-i şer'iyye ile hüküm vermek başlığı altında atmış kadar fasıldan oluşur. Öncelikle siyâset-i şer'iyyenin meşruiyyeti, siyaset-i şer'iyye ile hüküm verme hakkında olacaktır. Ek fasıllar töhmet ve düşmanlık davaları, zalimin malının müsadere yoluyla satılması öldürme, hırsızlık, zina, kazf, (iffete iftira), hırabe (eşkıyalık), mukaddesata hakaret gibi çeşitli suçlarda siyâset-i şer'iyyenin etkilerine dair kitap sünnet ve sahâbeyi kiramdan örnekler ve deliller vermiştir. Ta'zir, hapis, gözetimli takip, tazmin gibi yaptırımlarda siyâset-i şer'iyyenin etkileri üzerinde durmuştur.

Hanefi mezhebine göre Alâeddîn Trablusî siyâseti değerlendirmekte ve görüşlerini üzerine temellendirmektedir. Trablusî "siyaset ağır bir şer'dir" (kanun) der ve siyaseti iki kısma ayırmaktadır:

Birinci kısım siyaset-i zâlimedir. Müellif bunu şeriatın yasakladığını söylemektedir.

İkinci kısım ise siyaset-i âdiledir. Müellif, bu konuda çok belirgin ve realist davranarak konuyu ele almaktadır. Bu siyaset, hakkı zulümden uzaklaştırır, zulmün çoğunu def eder ve bozgunculara mânî olmaktadır. Trablusî göre adil siyaset ile kulların şeriatın maksadına ulaşacağını inanan emir halkı dünya ve ahirette saadete erdirir. Öyle ki hakkı ortaya çıkarmak için ona bu emre itimat etmenin gerektiğini teyid etmektedir. Zira zâlim siyasetin yönetim anlayışları saptırmaktadır. Trablusî, adil siyasetin ihmalinde ise hakkın zayi olacağını vurgular, had cezalarının ihmal

edileceğini ifade etmektedir. Müellife göre bozgunculuk, zâlim siyaset sayesinde ortaya çıkmakta ve isyancılar bu zalim siyasetten destek bulmaktadır. Müellif bu hususta bir grubun tefrit yolunu tuttuğunu, bu yolda teoriler ortaya koyduğunu, şeriatın kaidelerine zıt tutumlar edindiklerini ve açık olan hak yolunu kapattıklarını zikretmektedir. "*Siyaset-i şer'iyyeyi inkâr, şer'i nasları reddetmektir*" diyerek adil ve zalim siyaseti açıklar. Bu açıklamalar sırasında her ne kadar âyet ve hadis kullanmasa da okuyanların zihnini açmak için Kur'an-ı Kerim'in ve hadislerin muhtevasını vermeye gayret etmiştir.

Alâeddîn Trablusî, siyaset-i şer'iyyeyi hakkıyla anlamayanların düştüğü konumu göstermek için siyaset-i şer'iyye'yi mihverinden saptıranları örnek göstererek şöyle salık vermektedir: "Bir başka grup ise ifrat yolunu tutar, Allah'ın hududunu aşar, şeriatın kanunlarından uzaklaşmaktadırlar." Akabinde ise siyâset-i şer'iyye'nin savunmasını yapıp daha sağlam bir zeminde anlatarak şöyle öngörüler vermektedir; "İfrat grubu zannettiler ki siyâset-i şer'iyye, gerçek siyasetten ve ümmetin maslahatından uzaktır, bu anlayış yanlış ve cahilliktir. Çünkü âyeti kerimedeki "*bugün dininizi tamamladım*" sözü, ona göre hem dini hem de dünyevi maslahatlarını kapsamaktadır. Yine Trablusî Resûlullah (s.a.v.) şu hadisini bu görüşüne desdek olarak zikretmektedir. "*Size iki şey bıraktım. Onlara sımsıkı sarıldıkça asla yanlış yola girmezsiniz. O iki şey Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet'tir*". Daha sonra Trablusî, bu yanlış, bozuk iddiaları zikredip anlattıktan sonra adil olan, orta yol olması gereken bir siyâset-i şer'iyye fikrinden bahsetmektedir.

Trablusî'ye göre bir başka grup vardır ki bunlarda vasat ümmet denilen gruptur. Onlar siyaset ile şeriatın maksadının ortasını buluşturmaktadırlar. Bunlar batılı çürütüp hakkı inşaa ederler. Siyâset-i şer'iyye bu bölümde Mu'nü'l hükkâm'ın sistematiğene uygun olarak tahlili yapılacaktır. Ancak gerektiği yerde anlayışı kolaylaştırmak için metinde olmadığı halde alt konu başlığı açılmıştır. Örneğin hırsızlığın tanımı, hükmü, çalınan mal ve cezalar ile ilgili alt başlıklar bu çalışmaya aittir.

2.1. Siyâset-i Şer'iyyenin Meşruiyetine Dair Kitap ve Sünnet'ten Deliller

Müellif, konu ile yakından ilgisi olduğu için burada siyâset-i şer'iyyeye giriş yapmadan kitaptan sünnetten ve sahabeyi kiramdan siyâset-i şer'iyyeyenin meşruiyeti ile alakalı örnekler vermektedir.

2.1.1. Kur'an-ı Kerîm'den Deliller

Kur'an-ı kerîm'i ve Sünnet-i seniyyeyi kendine rehber edinen Alâeddîn Trablusî'ye göre siyâset-i şer'iyyenin en önemli kaynağı kitap ve sünnettir. Trablusî'den sonra gelen siyâset-i şer'iyyenin alanında eser telif edenlerde bu görüşte olmuşlardır. Öyle ki siyâset-i şer'iyye ile amel etmenin zorunluluğunu âyet-i kerîmelerden deliller getirerek teyid etmektedir. "*Ey iman edenler! İhramda iken av hayvanlarını öldürmeyin. Sizden kim böyle bir hayvanı kasten öldürürse öldürdüğüne denk bir evcil hayvanı ceza olarak öder. Bunu Kâbe'ye ulaştırılacak bir kurbanlık olmak üzere aranızdan adalet sahibi iki kişi takdir eder. Yahut o kişi, yoksulları doyurarak veya ona denk olacak kadar oruç tutarak bir kefaret öder ki böylece yaptığı fiilin vebalini tatmış olsun. Allah geçmişi affetmiştir. Fakat kim bunu yeniden işlerse Allah onun cezasını verir. Allah suçlunun hakkından gelen mutlak güç sahibidir.*"[128] Bir başka âyet-'î kerîme de ise şöyle buyurulmaktadır; "*İçinizden karılarına zıhâr yapanların karıları asla onların anaları değildir. Onların anaları sadece, kendilerini doğuran kadınlardır. Gerçek şu ki, onlar çirkin ve asılsız bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah affedicidir, bağışlayıcıdır.*" "*karılarına zıhâr yapıp da sonra dediklerinden dönenlerin, onlarla temas etmeden önce bir köle azat etmeleri gerekir.*

Size öğütlenen işte budur. Allah yapıp ettiklerinizden tamamen haberdardır." [129]

Bir başka ta'zir âyeti ise siyaset-i şer'iyye ile ilgili şu ayettir; "*(Evlilik hukukuna) başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, eğer öğüt almazlarsa onları yataklarda yalnız bırakın hala düzelme görmezseniz onları dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir,*

---

[128] Maide sûresi 95,
[129] Mücadele sûresi 2-3.

büyüktür." (En-Nisa 34) de; *"Allah geriye bırakılan üç kişinin de tövbesini kabul etti. Sonunda, bütün genişliğine rağmen yeryüzü onlara dar gelmeye başlamış, vicdanları kendilerini sıkıştırmış ve Allah'tan başka sığınılacak kimse olmadığını anlamışlardı. Bunun üzerine O da eski durumlarına dönmeleri için onlara tövbe nasip etti. Hiç şüphesiz Allah, tövbe kapısını alabildiğine açık tutan ve rahmetiyle kuşatandır."* [130]

Trablusî'ye göre bütün bu ayetlerde ceza babından siyaset-i şer'iyye göre yapılmanın işaretleri var.

2.1.2. Sünnetten Deliller

Müellif, Kur'an-ı Kerîm'den deliller getirdikten sonra hiyerarşik olarak sıradaki en önemli kaynak olan Sünnet-i seniyye ile örnekler serdetmiştir. Bunlardan biri şudur; Bir adam geldi. "*Ya Resûlullah komşum bana olan borcunu vermeyerek eza ediyor*" dedi. Resûlullah (s.a.v.); alacaklı adama "*eşyalarını yola çıkar*" buyurdu. Alacaklı adam da eşyalarını dışarı çıkardı. İnsanlar başına "*toplandı sen ne yapıyorsun niçin böyle şeyler yapıyorsun*" deyince mağdur olan kişi de durumu izah etti. Toplanan insanlar da "*yuh olsun yazıklar olsun*" gibi eza sözleriyle onu azarladılar. Diğer Adam da borcunu geciktirerek eza ve cefa vermekten vaz geçti, borcunu ödedi. Trablusî; bu hükmün delilinin Kur'an'da olmadığı halde yine Kur'an-ı Kerîmin muhtevasına dayanarak Resul-ü Ekrem (s.a.v.) siyâset-i şer'iyye babından yaptığını söylemektedir.

2.1.3. Sahabe Tatbikatından Örnekler

Müellif, kitaptan ve Sünnet'ten deliller getirdikten sonra sahabe uygulamalarına dikkat çekmektedir. Hz. Ebu Bekir, zekâtı vermeye karşı çıkanlara kesin bir tavır alarak aldığı şu örneği aktarır. عن أبي هريرة أن عمر بن الخطاب قال لأبي بكر: علام تقاتل الناس أقاتل الناس حتى يشهدوا أن لا إله إلا الله وأن محمدا رسول الله فإذا قالوها أن وقد قال رسول الله ﷺ: « أمرت عصموا مني دماءهم وأموالهم إلا بحقها ». فقال أبو بكر: والله لو منعوني عناقا، وفي رواية: عقالا كانوا يؤدونه إلى رسول الله ﷺ لأقاتلنهم على منعها، إن الزكاة حق المال، والله لأقاتلن من فرق بين الصلاة *والزكاة*.

[130] Trablusî, a,g,e, s,172

قال عمر: فما هو إلا أن رأيت الله قد شرح صدر أبي بكر للقتال فعرفت أنه الحق *Hz Ömer (r.a.) Ebu Bekir (r.a.) a insanları niçin öldürmeye teşebbüs ediyorsun hâlbuki Allah Resulü (s.a.v.) "insanlarla Lailahe illallah Muhammedün Resulüllah dediklerinde mallarını ve kanlarını benden korumuş olurlar. Ebu bekir (r.a.) "kim zekâtı olan bir keçinin ipini dahi vermeyecek olsa onunla savaşırım, onu öldürürüm"* diyerek siyaseti şer'iyye babından bir uygulama yapmıştır.[131]

2.2. Siyasetle Hüküm Verme Konusunda Hâkimlerin Yetkileri

Müellif, kâdıların yetkilerini sınırlarını beyan eder; kadı gerek ulûm-u şer'iyye gerekse usulu'd-din'in delilleri ile siyâset-i şer'iyyeye istinat ettirdiği konularda hüküm verebilir" demektedir. Birine hırsızlık ithamı, hakka tecavüz suçlaması isnat edildiğinde tehdit edilir mi Yahut yalnız belgelerle ispatlamak yeterli midir? Yalancı çıktığında doğruyu söyletmek için tehdit edilir mi? dövülebilir mi? gibi soruları sormaktadır. Cevap olarakda İbn Kayyim el-Cevzi'nin "vilâyeti yöneten lafızlarla büyük ve küçük beldelerde hüküm verilebilir" sorusunu nakleder. Yine Trablusî başka zaman ve mekânlarda harp vilâyetine giren yargı bazı zaman ve mekânlarda yargı vilâyetine de girebileceğini açıklamaktadır.[132]

2.2.1. Davalının Sabıkalı Olması

2.2.1.1. Davalının sabıkasız olması

Alâeddin Trablusî öncelikle davalının töhmetten uzak olmasının daha adaletli olacağına işaret etmiştir. Öyle ki iyi ahlak sahibi olduğu bilinen bir insana töhmetten dolayı ceza vermenin caiz olmadığını söylemektedir. Hatta bu salih adam hatalardan uzak olduğu bilinen biri ise bu şahsı korumak için onu itham edeni cezalandırılır demektedir. Müellif bu konuda ihtiyatlı davranarak adamın biri fazilet ehli bir kişiye; "Sen hırsızsın, sen zinâkarsın, sen Allah'ın emirlerini tanımayan, sapkın birisin" demesini siyâset-i şer'iyye babından itham eden şahsa ceza sebebi olmasını salih insanları koruma gereği üzerine temellendirmektedir. Hatta Kişi fazilet ehli olduğu halde geçmişte böyle hırsızlık, zina gibi fiilleri yaptıysa ve bu bilinmiyorsa itham

[131] Trablusî, a,g,e, s,177
[132] Trablusî, a,g,e, s,178

edene ta'zir cezası verilir ki o kötü sıfatı ona lakap takılmasın. Ancak halk kişinin suç konusunu biliyorsa o zaman itham edene ceza verilmez.[133]

2.2.1.2. Davalının sabıkalı olması

Alâeddin Trablusî, kişinin zina, katil, eşkıyalık, hırsızlık, fasıklık ile ilgili sabıkası varsa bunun araştırılması gerektiğini söyler. Çünkü davalının kötü şöhreti yaptıklarının özel olarak araştırılacağına işaret etmektedir. Bu kişi ya hapis ile ya sürgün ile veya da dayak ile konuşturulur, yemin ettirilmez, demektedir. Çünkü Trablusi göre fâsık kişi günaha cesaret ettiği gibi yalan yemine de cesaret eder. Nitekim İbn Kayyim el-Cevziyye de "eğer kişinin yeryüzünde fesat çıkaracağı bilindiği halde bu kişiden yemin kabul edilirse ve o şahıs serbest bırakılırsa bu şeriatın hududuna tecavüz olur.[134]

Müellif şunu da ekler; hırsızlığı ile bilinen kişiye ve yeryüzünde fesat çıkaran birine ifadesi alınırken sadece yemin ettirilip böyle bırakılırsa bu suçlular şeriata aykırı işler icmaya aykırı davranmış ve günah işlemede daha cesur olurlar.[135]

2.2.1.3. Davalının "mechûlü'l-hâl" olması

Alâeddin Trablusî, hâkimin karşısında halinin bilinmemesi kişinin iyi veya kötü olduğunu bilmesi için durumunu, kişiyi araştırana kadar hapsedeceğini vurgulamak istemektedir. Yine Trablusî, müttefekun fîh olan ve İslam âlimleri nezdinde fetvanın, kâdı veya vâlinin hapsetmesi olduğunu söyler.

2.2.2. Haciz Anında Zalimin Malının Satılması

Alâeddin Trablusî, daha sonra devletin müsaderesi[136] konusunu ele alarak konunun ehemmiyetine binaen sorunları örnekleri uzun uzun açıklamaktadır. Devletin yapısı

---

[133] Trablusî a.g.e, s. 181
[134] Trablusî a.g.e, s. 179
[135] Trablusî a.g.e, s. 181
[136] Sözlükte "ısrarla istemek" anlamındaki sudûr mastarından iştikak ve "çekip almak" anlamına gelen müsâdere, hukuk dilinde ise "bir malı, sahibinin mülkiyetinden çıkarıp karşılıksız olarak devletin tasarrufuna, mülkü haline getirmedir." Özellikle kamu personelinin haksız yollarla elde ettikleri gelir veya emlâkin tamamına ya da bir kısmına devletin el koymasını ifade eder. Uygulamada, hazine açıklarını kapatmak amacıyla kamu görevlilerinin

ve gereği itibarı ile memur alımı yapabileceğini söylemektedir. Bazı görevlere şahıslar isteyerek veya istemeyerek tayin edilebilirler. Herhalukarda bu memurlar, insanlardan rüşvet yolu ile mallarını almışlarsa devlet bu haksız şekilde alınan malları geri alır, sahiplerine ulaştırır ve haksızlık yapanlara da ceza verir. ve bu şahısları görevden azledilir. Trablusî göre Kâdı, Allah'ın şeriatını korumak için onlardan adeta intikam almalıdır. Memurlar, adaletsiz olarak vergi ve mal almışsa bunları sahibine verir. Valinin hakları alması vâlinin görevidir. Eğer vali de örtbas veya emrederse buda zülmün çeşitlerindendir. Vergi memurları haksız davranır ve kişiyi dövdülerse vali kısas yapar.

2.2.3. Cana ve Bedene Karşı İşlenen Suçlar

2.2.3.1. Cinayet (katl)

Alâeddin Trablusî önce nefse karşı cinâyeti ele alacağını belirtir ve kısımlandırmaya şöyle devam eder:

a) Cana Karşı İşlenen Suçlar (Cinayât)

Katl (Öldürmek beş kısımdır)

1- Amden Katl (Bilerek Bir Şahsı Öldürmek)

2- Amdene Benzeyen Katl (niyeti aşan katl)

3- Hataen Katl (Yanlışlıkla Katl)

4- Bir Sebepten Dolayı Cari Olan Katl

5- Yanlıştan Kaynaklanan Katl

---

veya sivil kişilerin mallarına el konulması da bu şekilde adlandırılmıştır. Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Esen, İslam Hukukunda Malî Cezalar, s,141

1- Teammüden Katl: Müellif, eserindeki konuları ele alırken *Hidaye*, *Kuduri* gibi kitaplardan farklı bir şey ortaya koymaktadır. Alâeddin Trablusî; "bilerek adam öldürmek " diyerek silah ve silah işlevi gören öldürücü bir şeyle, örneğin taş, ateş ya da ağaçtan yapılan kesici bir alet ile öldürmeyi kastederek klasik kaynaklara bağlı kalmıştır. Yani amden adam öldürmenin cezası günahkârlık ve kısastır demektedir. Ancak ölenin ailesi katili bağışlarsa, kısasın kalkacağını beyan etmektedir.

2- Teammüdene benzeyen katl (bilerek öldürmeye benzeyen katl): Kanatimizce bu katl çeşidi, niyeti aşan katl diye de ifade edilebilecek olan bu şekil, Ebu Hanife'ye göre silah olmayan ve silah makamına kaim olmayan bir şey ile öldürme çeşididir, kısas gerekmez diye meseleyi açıklarmaktadır.

3- Hataen katl (yanlışlıkla katl): İki kısımdır:

Birincisi kasıtta hatanın bulunmasıdır. Örneğin Bir avcının çalılıklar ardındaki bir kimseyi av zannedip ateş etmesi gibi.

İkincisi Fiilde Hatadır; örneğin belli bir av hayvana hedefe ateş ederken, atılan merminin hedefe değil de, bir başkasına isabet etmesidir. Cezası, yakınlarına diyet ödenmesi ve kefarettir. Günahkârlık yoktur.

4- Öldürme aracı dışında bir sebepten dolayı Katl: Başkasının mülkünde derin bir çukur kazmak veya büyük bir taş bırakmakla birinin ölümüne sebeb olmaktadır. Cezası katilin yakınlarının diyet ödemesidir, bunda da kefaret yoktur.

5- Yanlışın yerine geçen katl: Uyuyan bir kimsenin veya uyurgezerin başka birisinin üzerine düşüp öldürmesi gibi. Bunun cezası da kefaret ve yakınlarına diyet ödenmesidir, kısas yoktur. Hata ile mümin öldürmenin kefareti, sırasıyla mümin bir kölenin azad edilmesidir. Âyet-i kerîme de olduğu üzere وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا اِلَّا خَطَـًٔا وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَـًٔا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلَى اَهْلِهٖٓ اِلَّا اَنْ يَصَّدَّقُوا۟ ۚ فَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ ۖ وَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلَى اَهْلِهٖ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ ۖ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللّٰهِ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا buyurulmaktadır.

2.2.3.2. Katil ile ilgili örnekler

Trablusî'nin fıkhî görüşlerinin daha iyi ve sağlıklı bir şekilde ele alınıp değerlendirilmesi için fetvaların dikkate alınması ve incelenmesi gerekeceğini söylemektedir. Çünkü fetvaların müşahhas hadiseler için verilmiş dini çözümler olduğu dikkate alındığında, bunların kitaplarda bir araya getirilmelerinin tarihî bir belge niteliği taşımalarının yanı sıra, daha sonra fetva verecek olan müftüler veya davaları hükme bağlayacak olan kâdılar için örnek olup pratik bir faydası vardır.[137] Trablusî'nin dönemin karşılaşılan meselelerle alakalı şu örnekler verilebilir; : Bir kişi fırını yakıp içine bir şahsı atarak yaksa kişi de ölürse, katilin kısası silah (kılıç) ile gerçekleştirilir. Ebu Hanife'ye göre bir adamı dağdan veya yüksekten aşağı atarak öldürmek kısas gerektirmez. İmam Muhammed ve Ebu Yusuf' göre ise kısas gerekir. Özetle Ebu Hanife'ye göre yaralayıcı ve öldürücü aletlerle yavaş veya âni öldüren herşey için kısas gerekir. Sahibeyn'e göre ise gerek yaralayıcı olsun gerek olmasın öldüren her şey kısas gerekir. Ayrıca, "bir kişinin yüzülebilecek bir suya boğmak için atılmasında da kısas gerekmez. Çünkü hata bi'l-amd olur. Yüzülemeyecek kadar büyük ise Ebu Hanife'ye göre hata'ül-amd sayılır. İmam Muhammed ve Ebu Yusuf'a göre amd olur. Birinin boğazını sıkarak öldürse o şibh bi'l-amd'dir, kısas gerekmez. Fakat katile ta'zir cezası, bâği gibi ceza verilir. Ancak kişi insanları hep böyle öldürüyorsa siyaset-i şer'iyye babından bu katil öldürülür. Her ne kadar bu adam kesici delici ve yaralayıcı bir şey ile öldürmese de ölümden başka çaresi olmayan fiilde bulunduğu için sahibeyne göre kısas gerekir. Bu kişi, müslümanların canını korumak için hapse atılır.

Konu ile ilgili diğer hükümler şunlardır; kitabında nakledildiğine göre bir kişiyi başka biri ağır yaralasa sonra bir diğer kişi öldürücü bir şey ile boynunu vursa amden katil olur. Boynunu vurana kısas gerekir, yaralarsa iki de bir diyet verir. Yaralandıktan sonra birkaç gün yaşasa üçte bir diyet verilir.

---

[137] Trablusî, a.g.e, s.181

Eğer yaşamıyorsa veya yaşama emaresi görünmüyorsa katil bu durum sebebiyle kısas cezası verilir. Yanlışlıkla boynunu vursa diyet gerekir ve ta'zir cezası verilir. Bir kişi başka bir kişiyi ağır yaralasa, yaşama belirtisi varken yaralıyı başka bir şahıs da ölümcül darbeyi vursa katillik vasfı ölümcül darbeyi vuranındır. Eğer beraber sebeb oldularsa ikiside katil olurlar. Bir kişi başka kişiyi öldürse ve hali üzere bıraksa vahşiler yese kısas gerekmez, diyet de gerekmez. Fakat ölene kadar haps edilir. Ebu Hanife'ye göre diyet gerekir. Kişi bir çocuğu güneş altında tutsa veya soğuk bir günde dışarı terk etse bu şekilde çocuk ölse diyet gerekir. Tekme, tokat, yumruktan öldüren katile kısas gerekmez. Büyük taş ile vursa, ölürse kısas gerekir. [138]

2.2.4. Yaralama

Alâeddin Trablusî, organlarda, uzuvlarda ve organların cezalarının menfaatlerinde cinayet (suçlar) konusunu iki kısımda ele almaktadır. Bu yaraların kur'ân-ı kerimin nassı ile sabit olduğunu beyan etmektedir. Trablusî, burda konuyu anlatırken farklı bir uslup kullanmıştır. "Eğer yara deriye geçmezse burada bir yaptırımın olmayacağını söylemektedir. "Sonra deriyi geçmesiyle kan akması arasında bir durum olacağını söylemektedir. Eğer kan yaranın akarsa ama yara görünmezse bunun adının **"harisa"** denileceğini, eğer kan akmaz olduğu fakat yara vücudunu sararsa, bunun **"dâmia"** adını alacağını, eğer yara ete kadar sirayet ederse **"damiye"** adını alacağını ifade eder. Sonra eti keserek kemiğe dayanması ile eti kesip yarıda kalması arasında ayırım yapar. Eğer etin yarısından fazlasını keserse **"Lamiha"** adını alır. Aksi olursa çoğu kesilmemiş olursa **"bazia"** adını alır. Sonra kemiğin görünmesi ile kemiğe geçmesi arasında önümüze iki ayırım yapar. Eğer kemik görülüyorsa **"simhak"** denileceğini izah etmektedir. Müellif burada yaralama çeşitlerini ayrıntılı şekilde ele almıştır.

---

[138] Trablusî, a.g.e, s.182

2.2.5. Hırsızlık

2.2.5.1. Hırsızın tanımı

Trablusî, bedene karşı işlenen suçları açıkladıktan sonra hırsızlık meselesini ele alır. Trablusi hırsızlık konusunda sadece nakil yapmış siyaset-i şer'iyye açısından bir tercihte bulunamamıştır. Müellif hırsızlığı başkasına ait koruma altındaki mütekavvim ve makbul değerde bir malı mülk edinme niyeti ile gizlice almaktır. Trablusî tanımı kısa tutarken modern İslam hukukçuları hırsızlığı iki kısma ayırarak daha geniş bir şekilde ele alırlar. Birisine adi veya basit hırsızlık, diğerine büyük hırsızlık adını verirler. Müellif, Akil baliğ olan biri helalliğinde şüphesi olan şeyi çalmasına, habersiz almasına hırsızlık denir" diyerek konuyu açıklayıcı örnekler vermektedir.

2.2.5.2. Malı çalanların durumu

Müellif çalma fiilini işleyenler ile ilgili şöyle der; Eğer çalma işini yapan bir grup ise içlerinde deli veya çocuk varsa had hepsinden düşer, ceza uygulanmaz. Trablusî, Ebu Hanife (r.a.) ve İmamı Züfere göre hükümün böyle olacağını beyan eder. Ebu Yusuf'a göre ise delinin ve çocuğun velisi malı tazmin ederse had cezası düşer. Ebu Yusuf'tan rivâyet edilen bir başka görüşe göre çocuk ve deli çıkarılır, diğerlerine had cezası uygulanır. Ebu Hanife'ye göre bir adam çaldığı elbiseyi ikrar ederse ve kabul ettikten sonra tekrar elbisenin kendisinin olduğunu söylerse had cezası düşer. Ebu Hanife'ye göre iki kişi elbise çalsa biri tasvip etse diğeri onaylamasa bu durumda ikrar edenin eli kesilir diğeri serbest bırakılır. Ebu Yusuf'a göre çocuk veya mal sahibinin birinci dereceden akrabası hırsızlık yaparsa veya çalınan şeyde ortak iseler eli kesilmez.

2.2.5.3. Çalınan malın hükmü

Alâeddin Trablusî, çalınan malın kıymetini en az ¼ dinar yaklaşık diye takdir etmiştir. Ebu Hanife ve talebelerine göre 10 dirhem kıymetinde bir şey çalındıysa eli kesilir izah kitabında açıklandığına göre çalınan malda olması gereken şartlar; ilk

olarak çalınan mal hırz olmalı, korunaklı olmalı, bu da iki şekilde olur. Korunma evde, dükkânda veya bekçisi olan bir yerde olur.

Bir yolcu mescitte yanında malı olduğu halde otursa malı hırzlıdır. Bu konuda hırz olan şey diğer alanlarda hırzdır. Cevher için olan şeyler altın vesaire dükkânda hırzdır. Hatta dükkânda olduktan sonra kapısı açık da olsa hırz sayılır. Malı yine başında bekçinin bulunduğu yer dükkânda vesaire yerlerde hırz kabul edilir. Hatta bekçi uyuyup kalsa da hüküm aynıdır. Fakat dükkâna girmesine izin verilen hırsız için dükkân hırz değildir. Evine aldığı misafir veya bakkala çağırdığı kişi için hırz değildir, yani dükkâna giren arkadaşı şartlarını taşıyan mal çalsa ceza uygulanmaz.[139]

2.2.5.4. Hırsızlığın cezası

Alâeddin Trablusî "Hırsızın elinin kesme görevi beldenin yöneticisine aittir." der. Elin kesilme yeri sağ bilek kemiğin ve başparmağın birleşme noktasıdır. Ancak sol elin kesilmesi daha doğrudur. Eğer sol kesilmiş veya felçli ise veya üç parmağı kesik ise bu durumda sağ eli kesilir. Sonra hükümlere devam ederek ilk defasında sağ eli kesilir ikincide sol ayağı kesilir sonra ta'zir yine tekrarlarsa cezası verilir ve hapsedilir der.

Müellif, kesmenin şartlarını anlatırken ilk olarak hırsızın akil, baliğ ve müsliman olması gerektiğini söyler. İkincisi olarak hırsız ile mal sahibi arasında kan bağı olmamasının üçüncüde mahremi yani karı koca olmamasıdır. Dördüncüde olarak çalınan malın nisab miktarına ulaşmasıdır.

2.2.6. Zina

2.2.6.1. Zinanın hükmü

Trablusî, zina konusunda da genel olarak fukahânın görüşlerini aktarmış siyaset-i şer'iyye açısından bir tercihte bulunmamıştır. Müellif, ilgili hükümlere geçmeden önce sahabe zamanından bugüne kadar zina olaylarını anlatmaktadır ve benzer fiillerinde Kuran ve sünnete göre haram olduğuna dair delilleri açıklamış ve Kur'an-ı

[139] Trablusî, a,g,e. s. 185

Kerîm'e sünnete göre cezalarını izah etmiş ve kendinden de önceklerin görüşlerini anlatmıştır.

Müellif nakilerle zina gerektirecek had cezası iki kısımdır; recim ve celde. Bu iki cezayı cem etmek gayrimeşru olur. Çünkü bekârın cezası yüz sopadır. Normalde sürgün ve had cezası birleştirilemez, fakat emir dilerse siyaset-i şer'iyye açısından yapabilir. Trablusî, Merğina'nin (h.536/m.1141-42),[140] görüşlerini zikrederek zina; muhsan akil baliğ, hür olan kişinin sahih ve tam bir cinsi ilişkiye girmesiyledir" der. Zina ilişkisini ispatta itiraf veya dört şahid gerekir. Müellif, Ebu Yusuf'dan nakilde bulunarak burada siyaset-i şer'iyye açısından zanîlerin ikisinin de müslüman olmaları şart değildir demektedir. zinanın oluşması için "ikisinden birinin müslüman olması yeterli kadının müslüman olması şart değildir der.

2.2.6.2. Zina cezası ve uygulaması

Alâeddin Trablusî, zinayı tarif ettikten sonra cezası ile ilgili örnekleri anlatır ve zina yapan şahsın, kâdının karşısında ikrar etmeksizin farklı mekânlarda ikrar etmesinin had cezasını gerektirmeyeceğini beyan eder. Had cezasınında önce recme hüküm verenin ve şahitlerin taşlamaya başlaması ile başlayacağını daha sonrada imamın ve diğer insanların taşlayacağını açıklamaktadır.

Trablusî, recmedilecek şahsın bağlanmayacağını hiçbir kimse tarafından tutulmayacağını ve ceza verilirken yarı beline kadar gömülmesi için bir kuyununda kazınılmayacağını söylemektedir. Zani "ayakta recim edilir insanların huzurunda dik tutulur. Eğer kadın ise yer kazılmaz. Eğer zani taşlanacak kişinin akrabası ise siyâset-i şer'iyye açısından doğru olmayacağı kanaatindedir.

Kâdı ta'zir cezası ile had cezası arasında tercih edebilir, meşhur rivâyete göre içki cezası da böyledir. Trablusî, üzerindeki kürk ve fazlalıkları çıkartılır fakat kadın kişinin elbiseleri çıkarılmaz, sadece kürkü paltosu çıkarılır demektedir. Ebu Hanife'ye göre had cezaları yüz, baş, ferç hariç diğer yerlere vurulur.

---

[140] Mâverâünnehir'de Fergana bölgesine bağlı Mergînân şehrinin Riştân köyünde doğdu. Hz. Ebû Bekir'in soyundan olup çeşitli âlimler yetiştiren bir aileye mensuptur. Leknevî, el-Hidâye'nin matbu nüshasının başına koyduğu biyografide Mergînânî'nin 8 Recep 511'de (5 Kasım 1117) doğduğuna dair bir rivâyet nakleder. TDV

İmamı Yusuf'a göre karın bölgesine göğüs hariç başa, omuza, kollara, pazılarına, bacaklarına ve ayaklarına vurulur.

2.2.7. İffete İftira (kazf)

Trablusî, kelime manalarını verdiktenden sonra siyâset-i şer'iyye açısından sahabe uygulamalarından örnekler verir. Sözlükte "havuzu çamur vb. ile sıvamak suretiyle onarmak" anlamına gelirken beyan ederken livâta kelimesinin örfte erkekler arasındaki eşcinsel ilişkiyi ifade edeceğini beyan etmektedir. Arapça'da bu mânada aynı kökten türeyen livât, mülâvata ve televvut kelimeleri de kullanılmaktadır. Kelime anlamını erkekler arası eşcinsel ilişkinin yaygın olduğu Lût kavminden almakta olduğunu söyler. Daha sonra siyâset-i şer'iyye babından ne gibi cezalar verilir konusuna girer. Örnek olarak Ebu Bekir (r.a.) zamanında Medine'den çıkarılma cezasının verildiğini anlatmıştır.[141]

2.2.7.1. İffete iftira cezası

Alâeddin Trablusî, zina ile sebeb müsebbip ilişkisi kurarak zinadan sonra kazf meselesini ele almış, kazf sözlükte atmak, düşünmeden savurmak iftira atmak manalarına geldiğini söyler. Trablusi kazf suçunun sosyolojik bir tahlilini yapar ve dini sorumluluğunu hatırlatır. "Dinimizce ağır bir suç ve ahlaksızlık olarak nitelenen zinanın muhsan kadınlara ve iffetli insanlara isnat edilmesinin büyük günah olarak kabul edileceğini açıklamaktadır. Alâeddin Trablusî, Toplumda insanın izzetini tahkir edenlere ve şahitsiz delilsiz iffetli kadınlara zina iftirasında bulunup sonra dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurulacağını âyet-i kerimeden delil getirerek beyan etmektedir. (en-Nur suresi 6.)

﴿الَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ

Trablusi, kazf ile ilgili temel bilgileri verdikten sonra fukahânın içtihadlarından örnekler verir. Ebu Yusuf'a göre biri diğerine rıza halinde olsun gazap halinde olsun "sen babanın çocuğu değilsin"derse bu bir kaziftir. Müellif, kâfir de kazf

[141] Trablusî, a,g,e. s.188-189

gerekmeyeceği kanaatindedir. Yine çok yaşlı adam ve kadın için kazıf cezası verilemeyeceğini ifade eder çünkü mecaz kabul edilebilir. Daha sonra farklı görüşleri serdetmiştir. Sahibeyn göre iki kişi zinaya şahit olduk deseler ve fercinden başka bir yerden fakat deseler had gerekmez. Müellif özet olarak Ebu Yusuf ve İmamı Muhammed ve ondan sonra fetva makamını üstlenen kişilerin bu görüşlerinin taklit edildiğini ve insanlar arasında şüyû bulduğunu söyledikten sonra, konuyu okuyanların vicdanına bırakmıştır. O, Ebû Hanife'nin muhalefetini, sadece bazı meselelerde bildirmektedir.[142]

2.2.8. Yol Kesenler ve Yağmacılar

Alâeddin Trablusî, konu ile ilgili ayet-i kerimeyi zikredip haydutlar ve eşkiyalarla alakalı tarifleri verir. Örneğin "Muharip, halifenin itaatinden çıkan kişidir. Şehrin dışında silahlı veya sopayla olsun eylem yapmak için toplanan herkes bu kapsamın içine girer ve bu işten men etmek için devlet güç kullanır. Müellif, bunları söyledikten sonra, Hanefi ulemasının şehrin içinde eşkıyalık yapanlar hakkındaki farklı görüşleri ele almıştır.[143] Ebu Hanife'nin ve İmam Muhammed'e göre "şehrin içinde ellerinde yaralayıcı şeylerle protesto etmek için toplananların'muharip sayılmadığını ve had gerekmediğini vurgulamaktadır'. Ebu Yusuf'a göre gerekir. "Çünkü bu fiiller cinayettir, şehrin içi ve dışı olmasıyla, mekân değişmesi ile hüküm değişmez" diye Ebu Yusuf'un görüşünü tercih eder. Müellif, şehirde gerçekleştirilemeyen veya şehrin yakınında da gerçekleştirilemeyen yol kesme olayını başarısız alır. Müellif, Ebu Hanife'nin "Şehir dışında (Küfe ile Hiyere arasında) eşkıyalık/yol kesicilik yapana had vurulmaz" içtihadına muhalefet ederek "Önceden insanlar oraya yardım ulaştıramazdı fakat bugün bu imkan kolaylaştırılmıştır. Dolayısıyla had cezası uygulanmalıdır" der.[144] Trablusî, burada (Maide suresi 33.) âyet-inden celileden çıkarım yapmıştır. Sonuç olarak Trablusî, savaşıp malı alan ile savaşmayıp malı alanın suç ve cezasının aynı olduğu kanaatindedir.[145]

---

[142] Trablusî, a,g,e, s. 189-190
[143] Trablusî a.g.e, s. 190.
[144] Trablusî, a.g.e, s.190
[145] Trablusî, a.g.e, s. 190

Alâeddin Trablusî burda farklı bir şey yapar kelimeler arasındaki farkları ve tanımları yapar. "Anarşist: (bağî) Düzen tanımaz, yıkıcı, isyancı anlamlarına gelmektedir." demektedir. Alâeddin Trablusî, anarşinin daima kargaşa istediğini söylemektedir. Anarşistler, hangi yönetim olursa olsun karşı çıkar ve beğenmezler. Tahrip eder ve ortadan kaldırmaya çalışırlar. Fakat asî öyle değildir ve isteklerini verince silahı bırakır. Trablusî, siyaset-i şer'iyye açısından ikisini de kaldırmak ister ve caydırıcı cezalar koyar. Müellif burda özgün bir görüş belirtir.

2.2.8.1. Yol kesenlerin, yağmacıların cezaları

Alâeddin Trablusî, fıkhi açıdan hirabe, yol kesen kavramlarını ele alarak Kur'an-ı Kerîm'den örnekler vermektedir. Bu konuyla ilgili en açık delil âyeti kerime "*Allah ve Resulüne karşı savaşan ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası, ancak öldürülmeleri veya asılmaları yahut ayak ve ellerinin çaprazlama kesilmesi, ya da yeryüzünde başka bir yere sürgün edilmeleridir. Bu, dünyada onlar için bir zillettir. Ahirette ise onlar için büyük bir azap vardır*". (Maide süresi 5/ 33).

Müellif, hirabenin, cezalarını açıklarken rivâyetler arasından tercih ettiği âlimlerin içtihatlarını zikretmiş ve âyeti kerimeye göre cezayı tertip sırasına uygun olarak sıralamıştır. Örneğin; suçlu yolcuyu sadece korkutmak için yolunu keser ve onu öldürmez, malında almaz ise sürgün edilir. Eğer malını alırsa sağ eli ve sol ayağı kesilir. Eğer yol kesen öldürür ama malı çalmazsa öldürülür. Eğer yol kesen kişi hem malı çalar hem de kişileri öldürürse idarenin serbest olduğunu söyler.

Alâeddin Trablusî; Ebu Yusuf'dan rivâyet edildiğine göre kollarının çapraz kesilmesini istisna etmem" rivayet ederek kesilmesini istediğini içtihadını belirtir. İmamı Muhammede göre ise öldürülür fakat çarmıha gerilmez der. Alâeddin Trablusî, 'çünkü kesme işi ve öldürülmesi iki defa cezalandırmaktır' diyerek adil olmayacağını beyan etmektedir. Trablusî'ye göre her şeyin cezası bellidir, iki defa cezalandırmaz der. Trablusî burada farklı âlimlerin görüşlerini zikrederek cezalarını da kısaca özetler. Ebu Yusuf, muharip öldürüldükten sonra sol eli ve sağ ayağı kesilir der. Trablusî, daha sonra ismini belirtmediği bir âlimin görüşünü rivâyet eder; üç gün boyunca çarmıha bırakılarak sonra maktulün ailesine teslim edilir demektedir. Eli ve

ayağı kesilmeden önce Tevbe ederse ceza verilmez. Had cezası kesildikten sonra tevbe ederse had cezası uygulanır. En sonunda Trablusî örnekler verir; eğer yol kesen şâki elindeki değnek ile öldürürse âkilesi diyet öder diye açıklama yapmıştır.[146]

2.2.8.2. Yol Kesenler, yağmacılarla ilgili bölümler

Alâeddin Trablusî, der ki Ebu Hanife'ye göre Müslümanların arasına fitne düşüren kişiyi evine hapsedilir, fitne çıkarmaya bırakılmaz. Eğer imamın maddi, askeri gücü varsa muhalife izin vermeyeceğini söyler sebebini açıklar 'çünkü imama itaat farzdır'. İmamı bu fitnecilerin haberleri ulaşınca seferber olmak için hazırlanır onları ya öldürür veya hapseder veya onları yok edeceğini beyan eder. Alâeddin Trablusî, şer tahakkuk etmeden önce def etmek gerçekleştikten sonra def etmekten daha kolay olacağı görüşünde bunularak siyaset-i şer'iyye babından bir yol takip eder. Alâeddin Trablusî, İmam onların militarizm olduklarını bilirse savaş için hazırlanacağını ısrar eder. Yine O, İmam onları adalete çağırır dönmeleri için rica edeceğini vurgular. Eğer reddederlerse onlarla savaşır ve hezimete uğratır der. İmam onlara sığınan cahiller hakkında adil karar verir bunları organize edeni ve koordine edeni itaat çağırır. Yaralarını tedavi ettirir dilerse hapseder dilerse serbest bırakır.

2.2.9. Kutsalları Hafife Almak ve Hakaret Etmek

2.2.9.1. Dine veya dince mukaddes sayılan şeylere karşı işlenen suçlar

Alâeddin Trablusî, riddet, İslam'dan sonra küfre girmektir diye bildirmektedir. Bu da sarih bir lafız ve fiil ile olur diyerek basit meselelerden dolayı dinden çıkmayı uygun görmez. Örneğin kişinin, Allah'ı inkâr etmesi veya Muhammed (s.a.v.) inanmadığını söylemesi küfrü gerektiren lafızları söylemesi veya yıldızların tesirlerine nispet etmek, birinin küfrünü istemesi küfrü gerektirir. Trablusî, "Müslüman olmak isteyen bir kâfir, hatibe İslama nasıl girileceğini, öğretmesini istese ve hatibe sorsa "Müslüman olmak istiyorum" İmam da "hutbe bitsin sonra İslam'ı anlatırım" dese hatibin küfre gireceğini söylemektedir. Zira İmam bir vakit daha küfrüne rıza göstermiştir demektedir.

---

[146] Trablusî, a.g.e, s 192

Daha sonra müellif ile ilgili hükümlerin hangi içtihatlara dayanılarak çıkarıldığını tafsilatıyla ele almıştır. "Mısırda âlimin bol olduğu bölge şöyle bir olayın gerçekleştiğini bize nakleder; Adamın biri "Allah seni kâfir olarak öldürsün" diye beddua eder. Şerefeddin el-Kerki bu şetm'in sahibinin kâfir yapacağına fetvâ veriyor. Fakat bir başka Maliki âlimi Şerafettin el- Karafi, Hayır adam kâfir olmaz çünkü şetm babından söyledi yoksa küfürünü istemedi yani mübalağa yaptı. Maksadının tekfir olmadığını söyledi ve bu fetvası imamı Yusuf'un ''biri diğeri ruhunu Allah küfür üzere kabul etsin derse kâfir olmaz'' fetvasına kıyasen söylemiştir. Trabluî, sona Karafi'nin görüşünü sona bırakarak tecihinin Karafi'den yana olduğunu örneğini vererek göstermektedir ve tamamın hulasa kitabından naklettiğini söylemektedir. Yine küfür gerektiren bir önemli şey şeriatın ilimlerini inkâr etmek namazı orucu yok saymaktır. Müellif bu meseleleri ele alırken *Hidaye*'den de[147] nakillerde bulunmuş ve onun ictihadlarına yer vermiştir. Buna göre küfür manasını içeren, küfür alametini taşıması, küfür yerlerine çok gitmek, bayramlarına iştirak etmektir. Necaseti ile Hacer-i Esved'i kirletmek, Kur'an-ı kerîmi pisliğin içine atmak,

Trablusî bu nakilleri yaptıktan sonra (مسألة) diye farazi konular ve örneklere yer verir; Mürtede verilecek ceza ile ilgili olarak Ebu yusufun görüşlerini anlatır. Ebu Yusuf; kişi mürted olduğu zaman üç defa mühlet verilir" der. Tevbe olarak iki kelime-i şehadet getirir. Birincisi tevhit şehadeti, ikincisi batıl dinden veya ideolojiğinden çıkmaya, Eğer mürted ikinci defa irtidat etse üçüncü defa irtidat etse birinci gibi tevbe ettirilir, dördüncü defa da irtidat ederse boynu vurulur diye fetva vermiştir.

Diğer örneklere göre adam mürted olunca öncelikle katl edilmez, İslam olana kadar ısrarla teklif edilir. Hatta Müslüman olması için zorlanır. Daha sonra hapse atılır ve her gün İslam sunulur. Eğer reddeder kabul etmezse darp edilir ve hapse atılır. Bu böyle devam eder.

---

[147] Hanefî fıkhının en tanınmış ve muteber metinlerinden biri olup müellifin, Kudûrî'ye ait el-Muḫtaşar ile Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin el-Câmi'u'ş-şağîr'inde mevcut meseleleri bir araya getirmek sûretiyle kaleme aldığı Bidâyetü'l-mübtedî adlı eserinin şerhidir. Mergînânî, Bidâyetü'l-mübtedî'yi önce Kifâyetü'l-müntehî adıyla şerhetmeye başlamış, ancak eser büyük bir hacme ulaşınca okuyucuya bıkkınlık vereceğini ve kullanım zorluğu sebebiyle yeterince faydalı olmayacağını düşünerek el-Hidâye'yi hazırlamıştır.

2.2.9.2. Allah'a meleklere peygambere ve peygamber ashabına sövmekle ilgili hükümler

Alâeddin Trablusî, Kadı İyaz'ın *Şifa* adlı kitabından naklederek der ki "Kim Allah'a söverse kâfir olur ve durumu mürteddir. Trablusî, daha sonra böyle bir kişinin tevbe konusundaki konumunu ele alır.

2.2.9.3. Meleklere sövmek

Alâeddin Trablusî'ye, meleklerden birine söven öldürülür. Kişi birine "Seninle karşılaşınca sanki ölüm meleği ile karşılaşmış gibi oluyorum" derse, bu durumda eğer bu söz ile ölümü kötü göstermeği kasdediyorsa kâfir olmaz fakat meleğe düşmanlık ise kâfir olacağını izah etmektedir.

2.2.9.4. Peygamberlere sebb (sövmek) etmek

Trablusî'ye göre kişi peygamberlere söverse, ayıplarsa, kınarsa, noksanlık atfederse ve herhangi bir kötü şeyi peygambere yakıştırırsa kâfir olur. Peygamberlere, peygamberlerin mezheplerine, dinlerine, şeriatlarına söven, ayıplayan ve itirazda bulunan veya sövme yoluyla lanetleyen şüphe uyandırmak için ayıplayan kişi küfre girer.. Alâeddin Trablusî, peygamberlik makamına layık olmayan sözler söylemek, peygamberlere lanet okumak, beddua etmek, zararını istemek veya izzetine layık olmayan kötü sözleri söylemenin cezası olarak öldürüleceğini *şifa* adlı kitapdan nakletmektedir. Peygamberlerin hanımlarına ve sahabeye küfür etmek, onlara sövmek ve noksanlıkları dillendirmek haramdır. Trablusî göre Hz Ebubekir ile Hz Ömer'e söven kâfir olur. Hz Ali'yi Şeyheyn'e tercih etmek bidat'tir der.[148] Daha sonra Kur'an-ı Kerim tahkir ifadelerini konu eder. Kur'an'ı Kerim'i ve ondan bir şeyi hafife alırsa inkâr ederse bir kısmını inkâr ederse ondan bir harf inkâr ederse veya onun haram kıldığını helal, helal kıldığını haram derse küfrünün gerektiğini kâfir olacağını beyan etmektedir. Kim bâtıniler gibi İsmailler gibi kur'an-ı kerîme ilave yaparsa veya kitap Hz Peygambere inmedi derse veya Kur'ân-ı Kerîm'in delilliğini inkâr ederse kâfir olacağını söylemektedir.

---

[148] Trablusî, a,g,e. s. 192

Yine müellif Hişanî karzı dediği gibi " Kur'ân-ı Kerîm Allah'ın delili olamaz veya Resûlullah (s.a.v.) hüccetinin olmadığını diyenin kurandaki hususları inkâr edeninin sevabı yok günahı azabı yok hikmeti yok derse bunların küfüründe de kaçış yoktur. Müellif, devamında bir kişi Kur'an-ı kerîmin tevatür olmadığını söylese şüpheler isnat etse küfür sayarız.

2.2.9.5. Peygamberin eşine ve ashabına sövmenin hükmü

Alâeddin Trablusî' göre Peygamberin eşine ve ashabına sövme peygambere sövme gibidir. Ayrıca "kim Peygamber ashabına hanımlarına Ebu Bekir'e, Ömer'e Osman'a Ali'ye radıyallahu anhüm'e sövse küfre girer ve katledilir.[149] Dvm bkz (150)

2.2.10. Hapis ve Şer 'i Ta'zir Cezalarının Engelleme Bölümü

Alâeddin Trablusî, taziri şeriatın ruhsat vermediği fakat kişiyi günahından hatasından uzaklaştırmak, tedip etmek için takdir edilen ceza diye tarif etmektedir. Trablusî, ta'zirin meşruluğunu genişçe ele alarak Süneni Ebi Davut'tan şu hadisi vermektedir. "Resülü Ekrem (s.a.v.) buyuruyor ki "hadler haricinde on kırbaçtan fazla vurrmayın".

Fiili delil ise daha fazla olduğunu belirterek örnekler verir. مَا ثَبَتَ فِي سُنَنِ أَبِي دَاوُد عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: «أَنَّ رَسُولَ اللهِ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أُتِيَ بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ فَقَالَ: اضْرِبُوهُ، فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَمِنَّا الضَّارِبُ بِيَدِهِ وَالضَّارِبُ بِنَعْلِهِ وَالضَّارِبُ بِثَوْبِهِ

Resulü Ekrem'e (s.a.v.) şarap içmiş bir adam getirildi. Buyurdu ki bu adama vurun, kimi eli ile kimi ayakkabısı ile adama vurdular. Daha sonra Resulü Ekrem (s.a.v.) sahabelere sözlü olarak Onu kınayın! dedi. Sahabeyi kiram da adamı sözleriyle kınadılar ve tahkir ettiler.[150]

2.2.10.1 Hapis konusu

Alâeddin Trablusî, hapis cezasınının kelime manasını "hasretmek kelimesinden geldiğini söyler. "*Cehennemi kâfirlere Hasr (kısıtlama) yeri yapacağız" (isra suresi*

[149] Trablusî, a,g,c. s. 191
[150] Trablusî, a,g,e. s. 194

15/8) derken zindanı kasteder. Bazıları şöyle tevil etmişler ve demişler ki "Yusuf sûresinde *ya şiddetli bir azaba gark ederim veya hapis cezası veririm*" diyerek tehdit etmiştir. Zindan en bariz cezalardan biri olduğunu söyleyerek Allah (c.c.) zindanı, en acı azablarından vasfetmiştir der Kur'an-ı Kerîm'den deliller verir. Yusuf (as) kurtulmak istedi.[151] Şüphe yokki uzun zindan hayatı acı bir azaptır. Firavun Musa (a.s.) zindan ile tehdit etmişti.[152]

Alâeddin Trablusî, Firavun, "Benden başkasını tanrı edinirsen, yemin ederim ki seni zindanlarda süründürürüm!" ayetlerini aktararak delillerini zikretmiştir.

Trablusî, daha sonra sahabe ve tabiin dönemlerinden örnekler vermiştir. Mervan Bin Hakem oğluna hilafeti bıraktığı zaman ona nasihatda bulunmuş ve "birine kızdığın zaman onu şiddetli bir azapla cezalandırma onu hapse koy öfken geçsin sonra hüküm ver daha sonra ceza ver demiştir.

İbn kayyım el Cevziyye'den nakilde bulunur derki ona göre hapis demek bir mekânda kişi hapsetmek değil kişiyi tasarruftan men etmek kişiyi evde, mescitte tutmaktır.

Daha sonra müellif saadet asrından örnekler verir; buna göre bir borçlu şahıs Resûlullah (s.a.v.) getirildi. Resûlullah alacaklıya Onu hapset buyurdu. Yani onu alıkoy sonra ey Beni Temimli kardeşim ona ne yapacaksın diye sordu Resûlullah (s.a.v.) zamanında hapis böyleydi Ebubekir (r.a.) zamanında da değişen bir şey yoktu, fakat Hz Ömer (r.a.) zamanında nüfus artınca Ömer (r.a.) Mekke'den bir daire satın aldı orayı suçluları hapsedecek zindan yaptığını ifade etmektedir.

2.2.11. Davası Süren Borçlunun Takibi

Alâeddin Trablusî, borçlu olan bir davalının hapisten çıktıktan sonra belli yerlerde takip edilmesi konusunu ele almıştır. Çünkü hapisten çıkan borçlu gözetimdedir. Trablusî, *Tetimme*, den nakilde bulunarak "alacaklı davalıdan kefil talep etmiş hakkına sahipken borçlu kabul etmezse kâdının vermesinin mümkün olduğunu ifade etmektedir. Trablusî, davalının borçlu kişinin evine gitmesine engel olamayacağını anlatmaktadır. Yine davalının istediği zaman borçluyu borcuna karşılık çalıştırma

[151] Yusuf Suresi 11/42
[152] Şu'arâ Sûresi 29./19.

hakkı olduğunu bildirmektedir. Bunula beraber davalının borçlu adamın ailesinin nafaka ihtiyacını temin etmesini engelleyemeyeceğini ileri sürmektedir. Alâeddin Trablusi, bu görüşleri ile şeriat ilkelerine bağlı kalarak davalının ve borçlunun haklarını belli bir disiplin çerçevesinde korumayı amaçlamaktadır.

2.2.11.1 Tazmin ödenmesi gerekmeyen işçilerin akitlerinin tazminat konusu

Fıkıhta işçiler iki çeşittir. Özel işçi (el-ecîru'l-hâs); yalnız,[153] Örneğin; bir sözleşme ile aylık karşılığında iş yerinde çalışan işçidir. Bir adamın koyunlarını otlatan kişi gibi.

Ecîr-i müşterek; Belirli bir kişiye değil de herkese çalışan boyacı, terzi, serbest muhasebeci gibi. Trablusî, el-ecîru'l-hâs için tazminin gaflet halinde, bilerek ve hakka tecavüz etme durumlarında gerçeleşebileceğini beyan etmektedir. Örnek, dükkândaki bir eşyanın herhangi bir müdahale olmadan duran malın bozulmasında Ebu Hanife'ye göre tazmin etmez diyerek hükmü nakletmektedir. Fakat Sahibeyn yangın, düşman, saldırı, büyük afet hariç tazmin etmesi gerekir diyerek aktarmaktadır. Bunun dışında kalan yerlerde insanların mallarını korumak için siyâset-i şer'iyye açısından gerekliliğine vurgu yapmıştır.[154]

2.2.11.2 Kiracının ve kiralayanın tazmin etmesi ve etmemesi gereken konular

Alâeddin Trablusî, kira konusunda tazmin sorununu ele alırken kiracı kiralayan meselelerini değerlendirmektedir. Buna göre kiraya verilen şeyin kiracının faydalanacağı şekilde tamiri, ıslahı, mal sahibine aittir. Duvarların sıvanması, su giderlerinin açık tutulması gibi. Trablusî, kira tazminatlarının örfe göre olacağını söyler. Buna örnek olarak toprak altında görünmeyen kalıntıların taşınması ev sahibine aittir. (Yani fosseptik çukurunun temizletilmesi gibi.) Trablusî, siyaset-i şer'iyye babından olarak örfe bağlı kalmaksızın kiracının yaptığı masraflar teberrru olarak kabul edilmektedir der.

---

[153]Tüzel kişiye bir şahsa çalışan kişiye denilir diye tarif etmektedir.
[154] Trablusi a.g.e s, 201

2.2.11.3 Çobanın tazmin konusu

Trablusî, konunun başında "rai" kelimesinin çobanlık için kullanılmasını beyan eder daha sonra örnekleri verir.

Eğer çoban kasıtlı ve ihmal ile içinde hayvanların telef olmasına sebeb olursa hayvanları tazmin eder demektedir. Aksi durumuda çobanın mal sahibinin vekili olduğunu tazmin etmeyeceğini yani **"eciri has"** tabirini kullanmaktadır. Eğer çobanın kendi koyunlarıda varsa veya ortaksa o zaman telef olanları kasıtlı veya kasıtsız olmasına bakılmaz. Ardından *Vazıha* adlı kitaptan nakilde bulunarak derki Maliki mezhebinde kasıt ve tecavüz olmadıkça çoban tazmin etmelidir.[155]

2.2.11.4 Yola bırakılan herhangi bir şeyin zararının tazmini konusu

Trablusi, tazminatları ele alırken bir başka fikhî konuyuda ele alır der ki "kişi yolda kuyu kazsa ve biri düşüp ölse veya yaralansa eza görse kuyuyu kazan ölme veya yaralanma zarını tazmin eder. Hatta bunu efendinin kölesi veya işçisi yapsa dahi efendisi tazmin eder demektedir.[156] Daha sonra iki kişinin yeri kazmasını değerlendirir ve birinin kişinin yolda ki kazısına bir başka adam gelse kazıyı devam etse çukuruna biri zarardan birinci sorumludur der.[157]

[155] Trablusi a.g.e s, 202
[156] Trablusi a.g.e s, 204
[157] Trablusi a.g.e s, 205

SONUÇ

Alâeddin Trablusî *Muînu'l-hükkâm fîmâ yetereddedü beyne'l-hasmeyni mine'l-hükkâm* isimli eseri ile İslam Usul Hukukunda önemli bir yere sahiptir. Kısaca Muînu'l-hükkâm adıyla bilinen bu eser, kendisinden sonraki dönemlerde İslam Usul Hukukunun temel kaynakları arasında yer almıştır. Hanefi mezhebi ekseninde kaleme alınan eser yargılama hukukunun temelleri, yargılamada kullanılacak deliller ve siyaset-i şeriyyenin yargılama hukukundaki yerini konu edinen üç bölümden oluşur. Trablusî eserinde usul hukukuna dair kendinden önce yazılanları sistematik ve akıcı bir üslup ile toplamıştır. Muhakeme hukukunun temel ilkelerini ve bunların tatbikatını işleyerek hâkimler için karşılaştıkları her konuda rehber olma amacını güden Mu'înü'l-hükkâm bu maksadı gerçekleştirdiği gibi, ihtiva konuların çözümlemelerinin zengin olması babından müftüler içinde fetva kaynağı olmuştur. Mu'înü'l-hükkâm, günümüz muhakeme hukuku çalışmaları için de önemli bir başvuru kitabıdır.

Trablusî'ye göre hâkimin yabancı kalamayacağı iki fıkıh vardır: Bunlardan birincisi, hadiselerin hükümleri olan fıkıh, ikincisi insanların genel davranışlarını, tutumlarına dair olan fıkıhtır. Trablusî bu ikinci fıkhı siyaset-i şer'iyye olarak adlandırır.

Siyaseti, etkili bir kanun (şer') çeşidi olarak gören Trablusî, siyaset-i şer'iyyeyi, toplumda düzen ve güveni sağlama ile maliye ve ceza hukuku alanında siyasi güce tanınan "kanun koyma" yetkisi ile açıklamıştır. Böylece yargıya da geniş bir tatbikat alanı açmıştır.

Kanun koyma yetkisi olan siyaseti, "âdile" ve "zâlime" olarak ikiye ayıran müellife göre zalimane uygulanan siyaset tarzı toplumlarda huzursuzluk ve isyana sebep olur. Öte yandan ihmal edilen adil siyaset tarzı ise suçluların hak ettikleri cezaları görmemelerine yol açar. Bu açıdan bakıldığında siyaset-i şeriyyeyi inkâr naslarından

çıkan sonuçları da inkâr anlamına gelir. Yapılması gereken şeriatın hüküm koymada gözettiği maslahatlar ile siyaseti buluşturmaktır.

Trablusî'ye göre devletin idare işlerinde siyaset-i şer'iyye ile amel etmenin meşruiyetine itiraz eden fakih olmamıştır. Siyaset-i şer'iyye hakkında ayet sünnet rivayet edilmeyen konularda, yargılamada insanların kendisiyle iyiliğe ulaşma ve kötülükten uzaklaşma tarzıdır. Nitekim Raşid Halifeler böyle durumlarda idam, müsle ve bir takım cezalar tatbik etmişlerdir. Trablusî siyaset-i şer'iyyeyi, "kamu maslahatını sağlama ve mefsedeti önleme" ilkesi adı altında toplumu çığırından çıkaran suçların tazmin miktarlarında ve cezası naslar ile belirlenmemiş sonradan ortaya çıkan suçları devletin engelleme mekanizması olarak görmektedir.

Eserin üçüncü bölümünde muhtelif suçlar ve bunlara verilecek cezalardaki siyaset-i şeriyye ilke ve uygulamalarına dair bolca örnek verilmiştir.

KAYNAKÇA

Ahteri, Ş, Mustafa, (1302 h.) *Ahteri kebir*, İstanbul.

Akıntürk, T. (1994). *Temel Hukuk.* Eskişehir: Anadolu Üniversite Yayınları.

Akyüz, V. (1985). *Siyaset: es-siyasetü'ş-şer'iyye.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Alaeddîn, Ebû Bekr Ebû Bekr b Mes'ûd b Kâsânî, Ahmed el-Hanefî (1982), *Bedâiü's-sanâî' fî tertibi'ş-şerâi'*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî.

Apaydın, H. Y. (2009) *Siyaset-i şeriyye*. DİA. (XXXVII, 299-304).

Arec, Muhammed b. Abdülvehhâb Ebu'l-Fazl. (1982). Tahrirü's-sülûk fi tedbiri'l-mülûk. Ayasofya Kütüphanesi. No: 1854.

Ashtor, A. (1985). *et-Tarihü'l-iktisadi ve'l-ictimai. (trc. Abdülhadi Able)*. Dımaşk: Dâru Kuteybe.

Asım Efendi. (1304 h.). *Kamus tercümesi.* İstanbul: Matbaa-i Bahriye.

Askalânî, İbn Hacer. (1986). *İnbâü'l-gumr bi-ebnâi'l-umr fi't-târih.* Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Aşur, F. Hammad Muhammed. (1976). *el-Alâkâtü's-siyasiyye beyne'l-memalik ve'l-mogul fî devleti'l-memlukiyye el-ula*. Kahire: Dârü'l-Ma'ârif

Atar, F. (1990). *İslam icra ve iflas hukuku.* İstanbul: Marmara Ünivrsitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Atar, F. & Kılıç M. (Editörler). (1990). *İslam icra ve iflas hukuku.* İstanbul: Yıldız Matbaacılık ve Gazetecilik.

Atar, F. (1979). *İslam adliye teşkilatı.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Baber, J. (1999). *Contingency in a sacred law: legal and ethical norms in the Muslim fiqh.* Leiden: E.J. Brill.

Bağdatlı İsmail Paşa, Babanzade. (1951). *Hediyyetü'l-arifin esmaü'l-müellifin ve asarü'l-musannifin.* (tsh. Kilisli Rifat Bilge, İbnülemin Mahmûd Kemal İnal). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Bayındır, A. (1986). *İslam muhakeme hukuku: Osmanlı devri uygulaması.* İstanbul: İSAV Yayınları.

Bilge, A. N. (2017) *Hukuk başlangıcı.* Ankara: Turhan Kitabevi.

Bûtî, M. S. R. (2013). *el- Davabitü'l-maslaha fi'ş-şeriati'l-İslâmiyye.* Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

Cevziyye, İbn Kayyim. (1428). *et-Turuku'l-hükmiyye.* Mekke: Daru'l-Âlemi'l-Fevai.

Cevziyye, İbn Kayyim. (1996). *İ'lâmu'l-muvakkı'in.* Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabi.

Cin, H. (1990). *Türk-İslam hukuk tarihi.* İstanbul: Timaş Yayınevi.

Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknüddîn Abdülmelik b. Abdullâh b. Yûsuf. (1978). *el-Burhân fî usûli'l-fıkh.* Devha: Câmiatu Katar.

Çelebi, C. Mustafa. (1586). *Mevahibü'l-hallak fi meratibi'l-ahlak.* Yazma: Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye No: 706.

Çelebi, K. Hacı Halife Mustafa b. Abdullah.(1941). *Keşfü'z-zunun an esami'l-kütüb ve'l-fünun.* (haz. Şerefettin Yaltkaya, Kilisli Rifat Bilge). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Devalibi, M. Ma'ruf. (1959). *el-Medhal ila ilmi usuli'l-fıkh.* Dımeşk.

Devalibi, Muhammed Ma'ruf. (1985). *İslamda devlet ve iktidar.* (çev. Mehmed S. Hatboğlu). İstanbul: DergâhYyayınları.

Dönmez, İ. K. (2007) *Örf.* DİA. (XXXIV, 87-93). İstanbul:

Ebû İshâk Necmüddîn İbrâhîm b. Alî b. Ahmed, Tarsusi. (1357). *Tuhfetü't-Türk fîmâ yecibu en yu'mele fi'l-mülk.* Beyrut: Dârü't-Talia.

Ebu Muhammed Takiyyüddin Ahmed b, Ali, Hıtat, Makrîzî, (1270). *el-Mevâiz ve'l-'îtibar bi-zikri'l-hıtat ve'l-âsar*, Kahire: Mektebetü Bulak.

Ebu'l-Adl Zeynuddîn Kasım b. İbn Kutluboğa b.Abdıllâh es-Sûdûnî el-Cemali el Mısrî, (2008). *Tacü't-teracim.* Daru'l kalem.

Ebü'l-Ula, Mardin. (1946). *Medeni Hukuk cephesinden Ahmed Cevdet Paşa.* İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.

Erturhan, S. (2007). İslâm hukukunda suçla mücadele yöntemleri. *İslam Hukuku Araştırma Dergisi, 9*, 101-142.

Esen, H. (2006) *İslam hukukunda malî cezalar.* İstanbul: Yeni Akademi Yayınları.

Eşrefi, Togan Şeyh *Mukaddimetü's-sultaniyye fi's-siyaset-i şer'iyye,* Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih nr: 3519.

Feldman, N. (2008) *The fall and rise of the islamic state.* Princeton University Press,(tercüme: İhsan Durdu)

Gözübüyük, A. Ş. (1973). *Hukuka giriş ve hukukun temel kavramları.* Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.

Hallaf, Abdülvehhab. (1987). *Nizamü'd-devleti'l-İslâmiyye fi'ş-şuuni'd-düsturiyye ve'l-hariciyye ve'l-maliyye.* Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

Harizmi, Muhammed b.Ahmed. (1989). *Mefatihu'l-ulûm.* Beyrut: Dâru'l-kütübi'-ilmiyye.

Holt, P. M. & Swynford, A. K. & Lewis B. (Editörler). (1988). *İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti.* (çev. Hamdi Aktaş). İstanbul: Hikmet Yayınları.

İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Hazm. (1402/1982). *Meratibu'l-icmâ fi'l-ibadât ve'l-muamelat ve'l-mu'tekadat*, Beyrut: Daru'l-âfaki'l-cedide.

İbn Teymiye. (2010) *es-Siyasetü'ş-şer'iyye.* Beyrut: Daru'l-kütübü'l-ilmiyye.

İbnü'l-Esir, Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim. (1986). *el-Kâmil fi't-tarih.* (trc. M. Beşir Eryarsoy). İstanbul: Bahar Yayınları.

İdris, A. el-Mısrî, (1357 h.) *el-Ahkâm fî temyizî fetavâ*, Kahire: Matbaatü'l-Envar.

Johansen, B. (1999). *Contingency in a sacred law legal and etnical norm in the müslim fiqh.* Leiden: E.J. Brill.

Kahraman, A. (2012) *Alâüddîn et-Trablusî. DİA* (XLI, 291-292). İstanbul.

Karadavi, Y. (2005*). es-Siyasetü'ş-şer'iyye.* Kâhire: Mektebetü Vehbe.

Karafi. (1967). *el-İhkam fî temyizi'l-fetava ani'l-ahkâm ve tasarrufatü'l-kadi ve'l-imam.*(thk. Abdülfettah Ebû Gudde). Haleb: el-Mektebetü'l-İslâmiyye.

Karafi. (1995). *fi Temyizi'l-fetavâ an'il-ahkâm* Beyrut: Daru'l-Beşair'il-İslamiyye.

Karafi. (2003). *ed-Dürerü'n-nefais fi şe'ni'l-kenais* (thk. Hasan Hafız Alevi). Rabat: Dâru Ebî Rakrâk.

Karahisari, M. (1892). *Ahteri-i kebir.* İstanbul: Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye Yayınevi.

Karaman, H. (1987). *Fıkıh.* DİA. (13. cild, 1-14). İstanbul.

Karaman, H. (2016) *Anahatlarıyla islam hukuku.* İstanbul: Ensar Neşriyat.

Kâşifi, H. (1312 h.). *Ahlak-ı muhsini.* Bombay.

Kavak, Ö. (2014). Dünya ve din siyaseti: Saîd b. İsmail el-Aksarâyî'nin siyaset ilmihalinde hilâfet. *İslâm Araştırmaları Dergisi 32* (s. 63-98).

Kavak, Ö. (2015). XV. yüzyılda Kahire'de siyaset, hukuk ve ahlakı birlikte düşünmek: Ali Gazzali'nin tahrîrü's-sülûk fî tedbîri'l-mülûk isimli risalesi. *Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi 20(399),* 103-140.

Kavas, A. (2007) Kültür ve medeniyet. *DİA.* (XXVII, 184-188).

Kemâleddin Abdülvâhid b. Abdülhamîd İbnü'l-Hümâm. (2003). *Fethü'l-kadîr,* Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Koşum, A. (2008). İslâm kamu hukuku alanına ilişkin klasik literatürün azlığı üzerine mülahazalar. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 18,* 123-131.

Köksal, A. C. (2016). *Fıkıh ve siyaset: Osmanlılarda siyaset'i şer'iyye,* İstanbul: Klasik Yayınları.

Köse, H. M. Siyaset. *DİA.* (XXXVII, 294-297). İstanbul.

Kurtubi, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî. (2003). *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an.* Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb.

Kuru, B. (1979). *Hukuk muhakemeleri usulü.* Ankara: S Yayınları.

Mağribi, Abdurrahman b. Muhammed b. Haldun. (1979). *Târîhu ibn Haldun.* Beyrut: Dârü'l-Fikr.

Makrizi, Ahmed b. Ali b. Abdülkadir. (1956). *Kitâbü's-süluk li-ma'rifeti düveli'l-müluk. (neşr. Muhammed Mustafa Ziyade)*. Kahire: Matbaatü'l-Cenne.

Makrizi, Ahmed b. Ali b. Abdülkadir. (2001). *el-Mevaizu ve'l-itibar bi zikri –hudedu ve'l-âsâr*. Kahire :Tabaatü Bulak.

Mâverdî, H. B. (1976). *el-Ahkamü's-sultaniyye*. İstanbul: Bedir Yayınları.

Mısrî, A.İ.(1285) *el-Ahkâm fî temyizî fetavâ,*

Mustafa M. (2006) *İ'camu'l â'lâm*. Daru'l Şekafetü'd Diniyye.

Özen, Ş. (2001) Istislah" *DİA*. (23.cild, 383-388). İstanbul.

Özervarlı, M. S. (1999) İbn Teymiyye. *DİA*. (3.cild s.413-414) İstanbul

Serkis, Y. b. İlyân b. Mûsâ Serkis ed-Dımaşki. (1928). *Mu'cemü'l-matbûâti'l-Arabiyye ve'l-muarrebe*. Kahire: Matbaatu Serkis.

Sübki, Ebû Nasr Taceddin İbnü's-Sübki Abdülvehhab b. Ali b. Abdilkafi. (1986). *Muidü'n-niam ve mübidü'n-nikam*. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye.

Sürûr, M. Cemâleddin. *Devletu beni Kalavun fî Mısri'l-haleti's-siyasiyye ve'l-iktisadiyye fî ahdiha bi-vechin has*. Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabi.

Şahin, H. (2013). İbn Teymiyye düşüncesinde siyasi kavramlar. *The Journal of Academic Social Science Studies 6(3),* 615-638.

Şener, A. (1983). *İbnü'l-Münzir en-nisaburi kitâbü'l-icma*. Ankara: Gaye Matbaası.

Şevkani, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani. (1834). *İrşadü'l-fuhul ila tahkiki'l-hak min ilmi'l-usul*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife.

Şürünbülali, Hasan b. Ammar b. Ali el-Vefai. (2016). *Teysirü'l-mekâsıd şerhu nuzumi'l-fevâid fi'l-fıkhi'l-Hanefi. (tahkik Halil İbrahim Hammadi)*. Amman: Darü'n-Nur.

Taberi, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid. (1967). *Tarihü't-taberi: tarihü'l-ümem ve'l-müluk. (thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim)*. Beyrut: Dâru Süveydan.

Trablusî, Ebü'l-Hasan Alâeddin Ali b. Halil. (1973). *Muînü'l-hükkâm fima yetereddedu beyne'l-hasmeyn mine'l-ahkâm*. Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebi.

Trablusî, Ebü'l-Hasan Alâeddin Ali b. Halil. (2018). *Muînü'l-hükkâm fîmâ yeteraddedu beyne'l-hasmeyn mine'l-ahkâm* (tahkik: Osman Cum'a Damîriyye). Dımaşk: Darü'l-Kalem.

Üstündağ, S. (1989). *Medeni yargılama hukuku.* İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Wellhausen, J. (1963). *Arap devleti ve sukutu.* (trc. Fikret Işıltan). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Yaylalı, D. (1993). *İslam hukukunda sulh.* İstanbul: Taştan Matbaacılık.

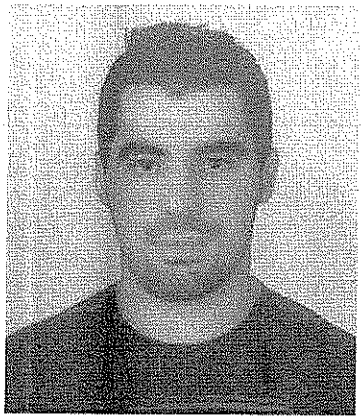
Yazır, E. H. (1330). *İrşadü'l-ahlaf fi ahkami'l-evkaf.* İstanbul: Matbaa-i Ahmed Kâmil.

Yiğit, İ. (1991). *Siyasi-dini-kültürel-sosyal islam tarihi.* İstanbul: Kayıhan Yayınevi.

Zeytun, A. (2000). *Tarihü'l-memalik.* Dımaşk: Câmiatu Dımaşk.

Zirikli, H. (2002). *el-A'lâm:* Beyrut: Daru'l-İlim.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Hasan DORUK

Doğum Yeri ve Yılı: Gümüşhane, 1985

Medeni Hali: Evli

Yabancı Dil: Arapça, İngilizce, Kazakça, Rusça

E-posta: hasantoruk29@gmail.com

Eğitim Durumu

Lise: Maltepe İmam Hatip Lisesi

Lisans: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Mesleki Deneyim:

İş yeri: Kazakistan Almatı Din Bilim Okulu

İş yeri: Hüdai vakfı Gazenferağa Eğitim Kültür Merkezi Fatih/İstanbul (halen)